

Dr. sc. Trpimir M. Šošić, viši asistent
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

POJAM KULTURNE BAŠTINE – MEĐUNARODNOPRAVNI POGLED

UDK: 008 : 341

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 04. 2014.

U međunarodnopravnoj literaturi uočen je problem nepostojanja jedinstvene pravne definicije pojma kulturne baštine koji se posljednjih desetljeća ustalio u domeni međunarodne zaštite kulturnih dobara. Cilj je ovoga rada rasvijetliti sadržaj i domašaj pojma kulturne baštine, i to u prvom redu s gledišta međunarodnog javnog prava. Pritom se najprije razmatra razvoj toga pojma, a zatim se analiziraju definicije odnosno metode određivanja predmeta zaštite u relevantnim konvencijama Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO). Nadalje se posebna pozornost posvećuje objašnjenju sve istaknutijeg pojma kulturne baštine čovječanstva.

Ključne riječi: *kulturna baština, kulturna dobra, kulturna baština
čovječanstva, međunarodno javno pravo, UNESCO*

1. UVOD

Pojam kulturne baštine je širok i stoga je njegovo poblize određenje povezano s teškoćama. Naime, pojmovi „kultura“ i „baština“, od kojih je taj pojam sastavljen, jednako su tako vrlo široki. Marasović, pišući iz rakursa povjesničara umjetnosti i kulture, primjerice navodi da kultura „obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini“, dok baštinu razumije kao „nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima.“¹ Prema tome bi se, smatra taj autor, pojam kulturne baštine odnosio na „dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture.“² Još i šire shvaćanje kulturne baštine prenose nam Prott i O’Keefe, navodeći da taj pojam obuhvaća manifestacije ljudskog života koje su odraz određenog pogleda na život i svjedoče o povijesti i valjanosti toga pogleda.³ Štoviše, Babelon i Chastel, mada se u naslovu svoje studije referiraju

¹ Marasović, T., *Kulturna baština*, sv. I, Split, 2001., str. 9. Usp. također Forrest, C. J. S., *International Law and the Protection of Cultural Heritage*, London, 2010., str. 1. *et seq.*

² Marasović, *loc. cit.*

³ „The cultural heritage consists of manifestations of human life which represent a particular view of life and witness the history and validity of that view.“; Prott, L. V., O’Keefe, P. J., „‘Cultural Heritage’ or ‘Cultural Property’?“, *International Journal of Cultural Property* (dalje: *IJCP*), sv. 1, 1992., str. 307. U nastavku ipak nastoje suziti širinu toga pojma enumeracijom oblika materijalne nepokretne i pokretne baštine te različitih vidova nematerijalne baštine; *ibid.*, str. 307. *et seq.*

samo na termin „baština“ (franc. *patrimoine*), ali pritom očito misle na kulturnu baštinu, polaze upravo od neodređenosti toga pojma koji, kako u službenoj tako i kolokvijalnoj upotrebi, zapravo široko pokriva sva dobra, tj. sve „blogo“ iz prošlosti.⁴ Nafziger, pak, razlikuje širi i uži pojam kulturne baštine. Tako bi se taj pojam u svom općenitijem značenju odnosio na mnoštvo manifestacija kulture koje je ljudski rod naslijedio od svojih predaka,⁵ dok bi u nekom užem smislu kulturna baština bila ograničena na materijalne objekte i nematerijalne ideje povezane s tim objektima.⁶

Već se iz navedenih pokušaja pojmovnog određenja kulturne baštine dade zaključiti da se radi o vrlo dinamičnom konceptu. Što će se smatrati kulturnom baštinom, i time vrijednim zaštite, uvelike ovisi o društvenim prilikama i trenutnoj kulturnoj svijesti u društvu, ali također i o suvremenim umjetničkim tendencijama.⁷ Pojam se kulturne baštine neprestano dalje razvija te mu se stalno pripisuju nova značenja i vrijednosti.⁸

Ta se neodređenost koncepta kulturne baštine, dakako, reflektira i na području prava, što se napose tiče i dijela međunarodnog prava koji se bavi zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara, a čija se posebna pravna pravila razvijaju ponajprije kroz aktivnosti Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO). Možemo već sada utvrditi da ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena pravna definicija kulturne baštine. Naprotiv, u pravilu svaki pojedini normativni akt, bilo da se radi o unutrašnjem propisu ili međunarodnom instrumentu, sadrži vlastitu definiciju kulturne baštine koja je prilagođena predmetu i svrsi dotičnog zakona odnosno međunarodnog ugovora ili drugog međunarodnog akta.⁹

⁴ „Le patrimoine, au sens où on l’entend aujourd’hui dans le langage officiel et dans l’usage commun, est une notion toute récente, qui couvre de façon nécessairement vague tous les biens, tous les ‘trésors’ du passé.“; Babelon, J.-P., Chastel, A., *La notion de patrimoine*, Paris, 1994., str. 11.

⁵ Kao primjere takvih manifestacija autor navodi umjetnost, arhitekturu, umjetnički obrt (engl. *crafts*), glazbu, jezik, književnost, folklor, ceremonije i rituale, religiju, šport, rekreativne prakse kao što su lov i ribolov, ples i druge izvedbene umjetnosti; Nafziger, J. A. R., „Cultural Heritage Law: The International Regime“, u: Nafziger, J. A. R., Scovazzi, T. (ur.), *Le patrimoine culturel de l’humanité/ The Cultural Heritage of Mankind*, Leiden, 2008., str. 145.

⁶ *Ibid.*

⁷ Pallas, N. C., *Maritimer Kulturgüterschutz*, Berlin, 2004., str. 30. *et seq.*

⁸ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 2. Gillman, koji pojam kulturne baštine nastoji rasvijetliti s aspekta filozofije i politologije, ali također i kulturne antropologije, utvrđuje: „Heritage means different things to different people, even within the same culture. Whether led by temperament or agenda, some incline towards myth, whereas others focus on the historically reliable. Heritage is not an objective fact about the world but a social construction, to which historical and religious narratives, customary law and particular individuals have contributed in important ways.“; Gillman, D., *The Idea of Cultural Heritage*, Cambridge, 2010., str. 60. *et seq.*

⁹ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 20, 23; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 29. *et seq.*; Blake, J., „On Defining Cultural Heritage“, *International and Comparative Law Quarterly* (dalje: *ICLQ*), sv. 49, 2000., str. 62. *et seq.*; Boguslavsky, M. M., „Der Begriff des Kulturguts und seine rechtliche Relevanz“, u: Dolzer, R., Jayme, E., Mußgnung, R. (ur.), *Rechtsfragen des internationalen Kulturgüterschutzes*, Heidelberg, 1994, str. 5. *et seq.*; Bories, C., *Le patrimoine culturel en droit international*, Paris, 2011., str. 35; Frigo, M., „Cultural Property v. Cultural Heritage: A ‘Battle of Concepts’ in International Law?“, *International Review of the Red Cross/ Revue internationale de la Croix-Rouge*, sv. 86, br. 854, 2004., str. 375; Prott, L. V., O’Keefe, P. J., *Law and the Cultural Heritage, Volume 1: Discovery and Excavation*, Abingdon, 1984., str. 8.

U ovom radu pokušat ćemo rasvijetliti neke važne aspekte pojma kulturne baštine, i to prvenstveno s pozicija međunarodnog javnog prava, ali ćemo pritom razmotriti i rješenja sadržana u hrvatskom zakonodavstvu. U nastavku ćemo tako najprije naznačiti razvoj i sadržaj pojma kulturne baštine, te ćemo zatim analizirati definicije, tj. metode određivanja predmeta zaštite u relevantnim UNESCO-ovim konvencijama, da bismo raspravu na kraju zaokružili dodatnim razjašnjenjem sve istaknutijeg pojma kulturne baštine čovječanstva.

2. OD „SPOMENIKA KULTURE“ PREKO „KULTURNOG DOBRA“ DO „KULTURNE BAŠTINE“

U starijim normativnim aktima koji se tiču zaštite kulturnih dobara, a riječ je uglavnom o propisima unutrašnjeg prava država, uzalud ćemo tražiti pojam „kulturna baština“. No, čitajući te starije pravne tekstove, nećemo naići ni na izraz „kulturno dobro“. Naime, oba su pojma rezultat novijih tendencija u zaštiti kulturnih dobara. Na planu međunarodnog prava ti se pojmovi, doduše, pojavljuju već 1954. godine u Haškoj konvenciji za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, prvom mnogostranom međunarodnom ugovoru univerzalnog karaktera koji je izravno posvećen zaštiti i očuvanju artefakata ljudske kulture.¹⁰ U ranije su se doba, međutim, rabili termini poput „spomenik“ ili „povijesni spomenik“, a govorilo se također o „starinama“.¹¹ Ti pojmovi ni danas nisu posve iščeznuli iz upotrebe, ali redovito se koriste u nekom užem značenju.

Haški pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907., primjerice, sadrži dvije odredbe kojima se od posljedica ratnih djelovanja štite prije svega kulturne ustanove, ali također i povijesni spomenici.¹² Prema čl. 27. Pravilnika

¹⁰ O Haškoj konvenciji iz 1954. više *infra*, pod 3.

¹¹ Usp. Prott, O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 318; Antolović, J., *Zaštita i očuvanje kulturnih dobara*, Zagreb, 2009., str. 19. *et seq.* „Spomenik“ je na engl. i franc. jeziku *monument* (uz razliku u izgovoru), a na njem. *Denkmal*, dok su „starine“ na engl. *antiquities*, na franc. *antiquités*, a na njem. *Altertümer*.

¹² Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu nalazi se u prilogu istoimene Četvrte haške konvencije iz 1907. i njezin je sastavni dio. Konvencija i Pravilnik iz 1907. zamijenili su istoimenu Drugu hašku konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. s Pravilnikom. Što se tiče odredaba o zaštiti kulturnih dobara, jedina je razlika između dvaju pravilnika u tome što u Haškom pravilniku iz 1907. godine čl. 27. obuhvaća također i povijesne spomenike, dok se u Pravilniku iz 1899. povijesni spomenici navode jedino u čl. 56., st. 2.; usp.: Dinstein, Y., „The Protection of Cultural Property and Places of Worship in International Armed Conflicts“, u: Battaglini, G., i dr. (ur.), *Studi di diritto internazionale in onore di Gaetano Arangio-Ruiz*, sv. III, Napoli, 2004., str. 1908. *et seq.*; Seršić, M., „Protection of Cultural Property in Time of Armed Conflict“, *Netherlands Yearbook of International Law*, sv. 27, 1996., str. 6, bilj. 9. Tekst franc. izvornika Konvencije (IV.) o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. i Pravilnika uz nju v. u: Martens, G. F. de, *Nouveau Recueil général de Traités, Troisième série (par Heinrich Triepel)*, sv. III, Leipzig, 1910., str. 461; neslužbeni hrv. prijevod v. u: Bakotić, B., Galli, T. (ur.), *Izbor međunarodnih ugovora o vođenju neprijateljstava*, Zagreb, 2001., str. 5. Ne računajući Austro-Ugarsku, koju nizozemska vlada kao depozitar Konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. još navodi kao stranku, tim je međunarodnim ugovorom, prema dostupnim podacima, danas vezana 41 država. Hrvatska nije stranka, no pravna pravila sadržana u Konvenciji nedvojbeno su prerasla u običajno pravo. V. podatke o stanju ratifikacija za Četvrtu hašku konvenciju iz 1907. u bazi podataka međunarodnih ugovora koja je dostupna na zasebnim mrežnim stranicama Vlade Kraljevine Nizozemske pod: <<https://treatydatabase.overheid.nl/en/Verdrag/Details/003319>> (25.7.2014.). Detaljnije o zaštiti kulturnih dobara prema Haškom pravilniku o zakonima i običajima rata na kopnu, v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 67. *et seq.*;

moraju se, naime, pri opsadama i bombardiranjima poduzeti „sve potrebne mjere kako bi se, koliko je god to moguće, poštedjela zdanja namijenjena bogoslužju, umjetnosti, znanosti i dobrotvornim svrhama, [te] povijesni spomenici, [...]“. U čl. 56., koji ograničava postupanje vojnih vlasti za vrijeme ratne okupacije, imovina kulturnih ustanova u vlasništvu države izjednačava se, pak, s privatnom imovinom (st. 1.), te se zabranjuje „[s]vaka zapljena, uništenje ili namjerno oštećenje sličnih ustanova, povijesnih spomenika, umjetničkih i znanstvenih djela [...]“ (st. 2.). Dakako, u Pravilniku nije pobliže određeno što sve treba smatrati povijesnim spomenikom.

Od međunarodnih ugovora iz razdoblja prije Drugog svjetskog rata zanimljiv je nadalje Ugovor o zaštiti umjetničkih i znanstvenih ustanova i povijesnih spomenika (engl. *Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments*), tzv. „Roerichov pakt“ – prvi mnogostrani međunarodni ugovor koji je u cijelosti posvećen upravo zaštiti kulturne baštine. Sklopljen je 1935. godine u okviru Panameričke unije, te ima regionalni karakter.¹³ Iz čl. 1. toga ugovora proizlazi da povijesni spomenici, muzeji, znanstvene, umjetničke, obrazovne i kulturne ustanove uživaju poštovanje i zaštitu, kako u vrijeme mira, tako i u vrijeme rata, no ni „Roerichov pakt“ ne definira pojmove koje rabi.

U hrvatskome je zakonodavstvu za određivanje zakonskog predmeta zaštite sve do 1999. godine u uporabi bio termin „spomenik kulture“. Naime, Zakon o zaštiti spomenika kulture, koji je kao republički zakon u svojoj prvoj verziji donesen još 1960. godine, dakle za vrijeme socijalističke Jugoslavije, ostao je, uz određene izmjene i dopune na snazi i nakon osamostaljenja Hrvatske kao države.¹⁴

Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 34. *et seq.*; Berndt, J., *Internationaler Kulturgüterschutz*, Köln, 1998., str. 21. *et seq.*; Genius-Devime, B., *Bedeutung und Grenzen des Erbes der Menschheit im völkerrechtlichen Kulturgüterschutz*, Baden-Baden, 1996., str. 95. *et seq.*; Nahlik, S. E., „La protection internationale des biens culturels en cas de conflit armé“, *Recueil des Cours de l'Académie de Droit international de La Haye* (dalje: *RdC*), sv. 120, 1967. (I), str. 90. *et seq.*; O'Keefe, R., „Protection of Cultural Property“, u: Fleck, D. (ur.), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, 2008, str. 433-474, *passim*; Wolfrum, R., „Protection of Cultural Property in Armed Conflict“, *Israel Yearbook on Human Rights*, sv. 32, 2002., str. 305-338, *passim*.

¹³ Taj je regionalni međunarodni ugovor usvojen na poticaj ruskoga umjetnika i mecena Nikolaia Roericha, te se po njemu i naziva. Njime je i danas vezano deset država članica Organizacije američkih država; v. stanje ratifikacija na mrežnim stranicama Organizacije američkih država pod: <<http://www.oas.org/juridico/spanish/firmas/c-3.html>> (25. 7. 2014.). Tekst v. u: *League of Nations Treaty Series*, sv. 167, 1936., str. 290. Opširnije o „Roerichovu paktu“ v. primjerice: Berndt, *op. cit.* (bilj. 12), str. 27. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 38. *et seq.*; zatim, s aspekta zaštite kulturnih dobara za vrijeme oružanog sukoba, Dinstein, *op. cit.* (bilj. 12), str. 1911. *et seq.* Istodobno s „Roerichovim paktom“ sklopljen je u okviru Panameričke unije i Ugovor o zaštiti povijesno značajne pokretne imovine (engl. *Treaty on the Protection of Movable Property of Historic Value*), koji uređuje uvjete uvoza i izvoza pokretnih kulturnih dobara te, između ostalog, u čl. 8. određuje da pokretni spomenici ne mogu biti predmetom ratnog plijena; v. Berndt, *op. cit.* (bilj. 12), str. 28. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 59. *et seq.*

¹⁴ Zakon o zaštiti spomenika kulture, *Narodne novine* (dalje: *NN*), br. 18/1960, 14/1965, 32/1965 (pročišćeni tekst), 55/1965, 50/1966, 7/1967 (pročišćeni tekst), 13/1967, 47/1986, 19/1991, 26/1993. (čl. 122. Zakona o izmjenama i dopunama zakona kojima su uređene novčane kazne za privredne prijestupe i prekršaje), 96/1993. (čl. 8. Zakona o upravljanju ustanovama u kulturi i zaštiti spomenika kulture), 52/1994. Pored republičkih postojali su u okviru federativnog ustavnog poretka bivše SFR Jugoslavije i savezni propisi o zaštiti kulturnih dobara; više o razvoju pravnog sustava zaštite kulturnih dobara za vrijeme socijalističke Jugoslavije v. Antolović, *op. cit.* (bilj. 11), str. 21. *et seq.*

Taj je zakon u čl. 2. sadržavao definiciju prema kojoj se „[s]pomenikom kulture smatraju [...] nepokretni i pokretni predmeti kao i grupe predmeta, koji su zbog svoje arheološke, historijske, sociološke, etnografske, umjetničke, arhitektonske, urbanističke, tehničke i druge naučne ili kulturne vrijednosti od značenja za društvenu zajednicu.“ Međutim, kao što ističe Marasović, riječ „spomenik“ ima izvorno mnogo uže semantičko značenje od onoga koje mu se s vremenom pripisalo u kontekstu pojma spomenika kulture. Korijen te riječi nedvojbeno upućuje na kakvo prostorno, graditeljsko, likovno ili tekstualno obilježje koje se postavlja „u spomen neke osobe ili događaja.“¹⁵ Stoga se čini prikladnim izraz „spomenik kulture“ zamijeniti pojmom „kulturno dobro“ koji puno bolje i značenjski ispravnije pokriva sve predmete i dobra ljudske kulture koji su prema suvremenom shvaćanju vrijedni zaštite.¹⁶ Štoviše, ako uzmemo u obzir najnoviji razvoj na području zaštite i očuvanja kulturne baštine gdje su i nematerijalna dobra obuhvaćena svojevrsnim konzervatorskim mjerama, postaje posve jasno da termin „spomenik kulture“, koji je nužno povezan s fizičkim predmetima, ne može poslužiti kao viši rodni pojam.¹⁷

Počevši od već spomenute Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine, usvojene pod okriljem UNESCO-a,¹⁸ kao središnji pojam pomoću kojeg se opisuju kulturni objekti vrijedni zaštite i očuvanja sve se više ustaljuje termin „kulturno dobro“.¹⁹ Pritom je potrebno upozoriti na raspravu koju su s tim u vezi potaknuli anglofoni autori. Naime, ekvivalent hrvatskom pojmu „kulturno dobro“ koji se rabi u engleskom jeziku jest *cultural property*, dakle, doslovce, „kulturna imovina“. Imajući u vidu nove tendencije u zaštiti kulturne baštine, potkraj prošloga stoljeća iznosi se kritika tog termina, a u tome je prednjačio australski profesorski par Lyndel Prott i Patrick O’Keefe.²⁰ Tako se ističe da pojam *cultural property* u prvi plan stavlja prava vlasnika toga dobra.²¹ S tim povezano, taj termin također prenaplašava komercijalnu vrijednost

¹⁵ Marasović, *loc. cit.*

¹⁶ Usp. *ibid.*

¹⁷ Usp. Antolović, *op. cit.* (bilj. 11), str. 242. Zanimljivo je, međutim, primijetiti da se u aktualnim izdanjima kako *Hrvatske likovne enciklopedije* (sv. VIII, Zagreb, 2005., str. 109-112) tako i *Hrvatske (opće) enciklopedije* (sv. XI, Zagreb, 2009., str. 698-699) konzervatorska djelatnost i dalje obrađuje u enciklopedijskim člancima s natuknicom „zaštita spomenika“, dok, s druge strane, pojmovi „kulturna baština“ odnosno „kulturno dobro“ nisu niti uvršteni u abecedarij tih enciklopedija.

¹⁸ V. *infra*, pod 3.

¹⁹ Usp. Frigo, *op. cit.* (bilj. 9), str. 367; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 122; Prott, O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 312.

²⁰ *Ibid.*, str. 307-320, *passim*; usp. također: Blake, *op. cit.* (bilj. 9), str. 65. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 24; Francioni, F., „The 1972 World Heritage Convention: An Introduction“, u: *idem* (ur.), *The 1972 World Heritage Convention: A Commentary*, Oxford, 2008., str. 4; Yusuf, A. A., „Article 1: Definition of Cultural Heritage“, u: *ibid.*, str. 27.

²¹ Prott i O’Keefe navode da bi, prema shvaćanju koje daje prioritet pravu vlasništva, osoba koja je, primjerice, za milijune dolara kupila kakvu vrijednu sliku mogla s njome biti i pokopana, bez obzira na značenje koje ta slika ima kao kulturno dobro; Prott, O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 309. Premda izraz *cultural property* u engleskoj jezičnoj praksi ima nedvojbeno vlasničkopravne konotacije, zapravo se on često izjednačava s pojmom *cultural heritage*, te se ta dva termina u praksi rabe kao sinonimi; usp. Blake, *op. cit.* (bilj. 9), str. 66; Nafziger, *op. cit.* (bilj. 5), str. 145. *et seq.* K tome se kao daljnji sinonim u radovima

kulturnog dobra.²² Drugim riječima, upotreba izraza *cultural property* zapravo implicira da vlasnikov interes za prodajom određenog kulturnog objekta na tržištu odnosi prevagu nad interesima zaštite i očuvanja toga dobra za buduće generacije. Osim toga, pojam *cultural property* ne može obuhvatiti sve vidove nematerijalne kulturne baštine, niti se upotrebom tog pojma u dovoljnoj mjeri uzima u obzir važnost konteksta kulturnog dobra.²³ Sve su to razlozi zbog kojih Prott i O'Keefe predlažu da se termin *cultural property* općenito zamijeni pojmom *cultural heritage*, tj. „kulturna baština“. Na taj bi se način izbjegli nesporednosti, a uz to bi se razvijala svijest o tome da kulturna baština nije obična imovina.²⁴

Međutim, u hrvatskom jeziku imenica „dobro“ nema konotacije koje se u engleskom jeziku povezuju s riječju *property*.²⁵ Hrvatski termin „kulturno dobro“ asocira vrijednost koja je od interesa za širu društvenu zajednicu, a pritom ne isključuje ni vlasništvo ni mogućnost gospodarske upotrebe, ali im ne pridaje prioritarni značaj. K tome je riječ „dobro“ semantički dovoljno široka i apstraktna da može pored pokretnih i nepokretnih materijalnih objekata uključivati i nematerijalnu baštinu. Stoga su se sasvim opravdano upravo ti argumenti navodili kada je 1999. godine, prilikom donošenja novog hrvatskog Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,²⁶ u hrvatski pravni sustav uveden novi središnji pojam „kulturno dobro“ umjesto dotadašnjeg pojma „spomenik kulture“.²⁷

Kao što smo netom vidjeli, Haška konvencija iz 1954. godine, određujući predmet konvencijske zaštite, uvela je u međunarodnopravnu terminologiju pojam kulturnog dobra, no u njoj se povezano s artefaktima ljudske kulture, prvi put u nekom mnogostranom međunarodnom ugovoru, također pojavljuje izraz „kulturna baština“, mada na svega nekoliko mjesta.²⁸ Međutim, tek donošenjem,

na engleskom jeziku pojavljuje još i termin *cultural patrimony*, premda za Nafzigers taj pojam ima uže značenje te se odnosi na onaj dio kulturne baštine nekog naroda, plemena ili druge zajednice koji je toliko važan za kolektivni identitet da se smatra neotuđivim; *ibid.*, str. 168.

²² Prott, O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 311.

²³ *Ibid.*, str. 311. *et seq.*

²⁴ *Ibid.*, str. 310.

²⁵ Taj se problem ne postavlja, primjerice, ni u njem. jeziku koji rabi termin *Kulturgut*, a ne *Kultureigentum* ili *Kulturvermögen*; usp. Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 123. Međutim, premda, prema mišljenju Fechnera, izraz *Kulturgut* može biti proširen na nematerijalnu baštinu, zaštita glazbe, plesova, običaja i rituala zahtijeva drukčije metode. Stoga za skup mjera koje se odnose na zaštitu nematerijalnih kulturnih dobara predlaže termin *Kulturschutz* (hrv. „zaštita kultura“), dok bi izraz *Schutz des kulturellen Erbes* (hrv. „zaštita kulturne baštine“) bio viši rodni pojam koji obuhvaća kako *Kulturschutz* tako i *Kulturgüterschutz*; Fechner, F., „Prinzipien des Kulturgüterschutzes: Eine Einführung“, u: Fechner, F., Oppermann, T., Prott, L. V. (ur.), *Prinzipien des Kulturgüterschutzes*, Berlin, 1996., str. 18. *et seq.*; slično također Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 89. U franc., španj. i tal. jeziku termini *biens*, *los bienes* odnosno *beni* rabe se i u značenju „imovina“, no ti pojmovi semantički nisu ograničeni na sferu prava.

²⁶ Zakon je objavljen u: *NN*, br. 69/1999, a kasnije izmjene i dopune Zakona u: *NN*, br. 151/2003, 157/2003, 100/2004. (čl. 82. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o gradnji), 87/2009, 88/2010, 61/2011, 25/2012, 136/2012, 157/2013. O načinu određivanja predmeta zaštita u hrvatskom Zakonu o kulturnim dobrima v. *infra*, pod 3., uz bilj. 111-117.

²⁷ Antolović, *op. cit.* (bilj. 11), str. 231.

²⁸ Usp. Forrest, *loc. cit.* Kulturna baština se u Konvenciji spominje na dva mjesta u preambuli, te u definiciji kulturnih dobara; više *infra*, pod 3.

također UNESCO-ove, Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine 1972. godine riječi „kulturna baština“ postaju dio naziva nekog mnogostranog međunarodnog ugovora,²⁹ a ujedno je kulturna baština jedan od središnjih pojmova te konvencije.³⁰ Svoju daljnju afirmaciju pojam kulturne baštine dobiva kroz instrumente koji su u okviru UNESCO-a nastali posljednjih petnaest godina. Tu prije svega valja istaknuti Konvenciju o zaštiti podvodne kulturne baštine iz 2001., ali također Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine.³¹

Naime, pojam baštine u složenom izrazu „kulturna baština“ jasnije odražava suvremeno shvaćanje da je riječ o dobrima koja je sadašnji ljudski naraštaj naslijedio od ranijih generacija, što onda uključuje i obvezu da se ta ista dobra u najvećoj mogućoj mjeri zaštite i očuvaju za buduće generacije. Drugim riječima, pojam kulturne baštine naglašava ideju skrbništva, tj. zaštite materijalnih i nematerijalnih dostignuća ljudske kulture ne samo na dobrobit i uživanje sadašnjeg naraštaja nego također i budućih ljudskih generacija.³² Riječ „baština“ nadalje implicira da se radi o vrijednostima koje nadilaze uske nacionalne okvire unutar pojedinih država te su od značenja za cjelokupno čovječanstvo.³³

Pojmu kulturne baštine inherentan je, dakle, određeni vrijednosni sud. Kao što ističe Forrest, kulturna baština jest vrijednost u smislu da ono što je važno nekom narodu nije niti predmet sam po sebi ili kakva praksa sama po sebi, nego upravo značajnost objekta ili prakse.³⁴ Od velikog broja vrijednosti koje se mogu pripisati kulturnoj baštini Forrest ističe tri vrijednosti koje su znatno utjecale na razvoj zaštitnih režima u okviru UNESCO-a, a radi se o izražajnoj (engl. *expressive value*), arheološkoj odnosno povijesnoj te ekonomskoj vrijednosti kulturne baštine.³⁵ Navedenim vrijednostima taj autor, promišljajući kao pravnik, naposljetku pridodaje i „pravnu vrijednost“. Radi se o, po njegovu mišljenju, novoj, dodanoj vrijednosti koju kulturna dobra dobivaju uključenjem u određeni pravni režim zaštite.³⁶

O vrijednostima povezanima s konceptom kulturne baštine raspravlja i povjesničar umjetnosti Gillman. Prema njegovu se stajalištu u kulturnoj baštini reflektiraju temeljne društvene vrijednosti.³⁷ Prema tome, svaki će narod pojedinom kulturnom dobru, tj. umjetničkom djelu pripisivati različite kombinacije

²⁹ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 25.

³⁰ Više *infra*, pod 3.

³¹ Više *infra*, pod 3.

³² Usp. Blake, *op. cit.* (bilj. 9), str. 69, 83. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 3; Prot, O'Keefe, *loc. cit.*; Yusuf, *loc. cit.*

³³ *Ibid.* O pojmu kulturne baštine čovječanstva v. *infra*, pod 4.

³⁴ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 3. *et seq.*

³⁵ *Ibid.*, str. 4. *et seq.*

³⁶ *Ibid.*, str. 19.

³⁷ Gillman, *op. cit.* (bilj. 8), str. 19. *et seq.*

vrijednosti, kao što su primjerice život, znanje, estetsko iskustvo, prijateljstvo ili religija.³⁸

Marasović, pak, smatra da kulturna baština može suvremenom čovjeku i društvu otkriti mnoge vrijednosti, te razlikuje dvije skupine takvih vrijednosti.³⁹ Tako kulturna dobra s obzirom na njihove osobine mogu imati povijesnu vrijednost, vrijednost starosti, umjetničku, ambijentalnu te urbanističku vrijednost, vrijednost izvornosti, vrijednost rijetkosti, vrijednost reprezentativnosti i vrijednost cjelovitosti. S druge strane, uzimajući u obzir ulogu kulturne baštine u današnjem društvenom životu, ona ima znanstvenu, odgojno-obrazovnu, kulturnu, kultnu te gospodarsku vrijednost. Na koncu naglašava da kakvo kulturno dobro u sebi može ujediniti i više od jedne vrijednosti.⁴⁰

Koje od različitih vrijednosti konkretnog kulturnog dobra će u krajnjoj liniji dobiti prednost ovisi, dakako, o tome tko evaluira kulturno dobro.⁴¹ Drugim riječima, vrijednost kulturne baštine ostvaruje se uvijek u odnosu na ljude, bilo pojedince bilo uže ili šire ljudske skupine. Kada je riječ o ljudskim skupinama, Forrest razlikuje grupe ili zajednice, uključujući tu primjerice i manjinske zajednice, zatim nacije, te napokon ističe da kulturna baština može imati i univerzalnu vrijednost za čitavo čovječanstvo.⁴²

U tom pogledu valja istaknuti da je kulturna baština važan element identiteta užih i širih ljudskih zajednica. Tako je kulturna baština pojavom nacionalnih država u velikoj mjeri poslužila kao značajni faktor u izgrađivanju zasebnog nacionalnog identiteta,⁴³ no i u užim manjinskim, vjerskim ili jezičnim zajednicama kulturna dobra redovito imaju simbolično značenje za očuvanje njihova specifičnog kolektivnog identiteta.⁴⁴ Prema tome, kada u konkretnom slučaju treba odrediti kojem narodu ili drugoj ljudskoj skupini pripada kulturna baština, može doći do poteškoća. Naime, nerijetko će pojedino kulturno dobro biti od značenja različitim državama odnosno narodima ili užim ljudskim zajednicama, pa se u pitanju pripadnosti kulturne baštine krije nezanemariv konflikt potencijal.⁴⁵ No,

³⁸ *Ibid.*, str. 21.

³⁹ Marasović, *op. cit.* (bilj. 1), str. 11. *et seq.*

⁴⁰ Kao primjer Marasović navodi Dioklecijanovu palaču u Splitu koja je tijekom stoljeća akumulirala niz višeznačnih vrijednosti; *ibid.*, str. 12.

⁴¹ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 7. *et seq.*

⁴² *Ibid.*, str. 8. *et seq.* Usp. također Bories, *op. cit.* (bilj. 9), str. 47. *et seq.*; Fechner, *op. cit.* (bilj. 25), str. 29. *et seq.*; Nafziger, *op. cit.* (bilj. 5), str. 147. *et seq.*

⁴³ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 10; zatim Fechner, *op. cit.* (bilj. 25), str. 31.

⁴⁴ Usp. *ibid.*, str. 29, 30; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 8. U vezi s važnom ulogom koju kulturna baština ima za osjećaj pripadnosti nekom narodu ili drugoj ljudskoj skupini govori se o kulturnom identitetu tog naroda ili grupe, te se u novije vrijeme, u okviru zaštite ljudskih prava, razvija koncept kolektivnog „ljudskog prava na kulturnu baštinu“; v. primjerice: Blake, *op. cit.* (bilj. 9), str. 75. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 8. *et seq.*; Abouddahab, M. Z., „Protection du patrimoine culturel et droits de l’homme“; u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 251-296; Schairer, S. L., „The Intersection of Human Rights and Cultural Property Issues under International Law“, *Italian Yearbook of International Law* (dalje: *IYIL*), sv. 11, 2001., str. 59-99.

⁴⁵ Primjera radi, navodimo poznati slučaj tzv. *Elgin Marbles*, tj. skulptura s atenskog Partenona, uključujući i značajne dijelove partenonskog friza, koje je tadašnji britanski ambasador u Osmanskom

danas se kulturna dobra više ne promatraju kroz prizmu isključive pripadnosti kakvoj nacionalnoj baštini nego se redovito smatraju univerzalnom baštinom, značajnom za cijelo čovječanstvo.⁴⁶ Stoga pripadnost kulturnog dobra nekoj državi nije više nužna da bi se neki artefakt uopće smatrao vrijednim zaštite.⁴⁷ Premda u tom smislu porijeklo nije više presudno za utvrđivanje svojstva nekog predmeta kao kulturnog dobra, na području sprečavanja protupravne trgovine tim dobrima njihova pripadnost nekoj državi ipak i dalje može biti važna. Pojedina država, naime, ima legitimni interes da takva dobra zadrži unutar svojih državnih granica, između ostalog iz razloga što je možda riječ o predmetima koji se smatraju nacionalnom kulturnom baštinom, te da protupravno izvezeni artefakti budu vraćeni upravo njoj kao državi porijekla.⁴⁸

Već smo spominjali da pojam kulturne baštine obuhvaća ne samo materijalne oblike kulturnog nasljeđa nego također i nematerijalna dostignuća ljudske kulture. Prema tome, prihvaćanjem pojma kulturne baštine, na vrlo jasan način dolazi do izražaja suvremeno shvaćanje da, pored tradicionalne zaštite spomenika kulture, treba također zaštititi i očuvati određene tradicije, vještine, običaje i rituale. Materijalna kulturna baština se redovito dijeli na pokretna i nepokretna kulturna dobra, no ta podjela danas više nema konstitutivni značaj budući da ne utječe na svojstvo objekta kao kulturnog predmeta vrijednog zaštite.⁴⁹ U pokretna kulturna

Carstvu Lord Elgin početkom 19. st. dopremio u Englesku, gdje su danas dio stalnog postava Britanskog muzeja u Londonu. Grčka je vlada 1983. godine formalno zatražila povrat partenonskih skulptura, smatrajući ih sastavnim dijelom spomenika kulture koji se nalazi u Grčkoj te predstavlja bitan element grčkog nacionalnog identiteta i nacionalne svijesti. Britanci, pak, drže da su vrijedne skulpture s atenskog Partenona time što su deponirane u Britanskom muzeju zapravo spašene od propasti i očuvane na dobrobit cijelog čovječanstva te su kroz protekla dva stoljeća postale također važnim obilježjem britanskog nacionalnog identiteta; v. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 14, 160. *et seq.*; Gillman, *op. cit.* (bilj. 8), str. 22. *et seq.*; Merryman, J. H., „Thinking about the Elgin Marbles“, *Michigan Law Review*, sv. 83, 1985., str. 1881-1923. Pitanje povrata partenonskih skulptura i danas je otvoreno. Za argumente u prilog povrata koje iznosi grčka vlada, v. zasebne mrežne stranice grčkog ministarstva kulture pod: <<http://odysseus.culture.gr/a/1/12/ea120.html>> (26. 7. 2014.). Za argumente britanske strane u prilog ostanka skulptura u Britanskom muzeju, v. mrežne stranice Britanskog muzeja pod: <http://www.britishmuseum.org/about_us/news_and_press/statements/parthenon_sculptures.aspx> (26. 7. 2014.).

⁴⁶ Za filozofski pogled na višeznačnost pitanja pripadnosti kulturne baštine, podcrtavajući pritom njezinu univerzalnu vrijednost, v. Appiah, K. A., „Whose Culture Is It Anyway?“, u: Nafziger, J. A. R., Nicgorski, A. M. (ur.), *Cultural Heritage Issues: The Legacy of Conquest, Colonization, and Commerce*, Leiden, 2009., str. 209-221. V. također *infra*, pod 4.

⁴⁷ Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 111.

⁴⁸ Što se tiče mogućih kriterija za određivanje države porijekla, Pallas polazi od čl. 4. Konvencije UNESCO-a o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara iz 1970. (o toj konvenciji više *infra*, pod 3.), iz kojeg proizlazi da će kulturno dobro pripadati nekoj državi ako je umjetnik bio državljanin te države, ako je dobro izrađeno odnosno proizvedeno na njezinom području, ako je nađeno na njezinom području ili ako je kulturno dobro, koje ranije nije pripadalo toj državi, zakonito stečeno. Osim toga, ta autorica, pozivajući se na Jaymea, navodi još tri dodatna kriterija, prema kojima će artefakt pripadati državi ako je bio namijenjen njoj odnosno ako je ona naručila njegovu izradu, zatim ako je došlo do recepcije kulturnog dobra kao dijela nacionalne baštine, premda početno nije imalo vezu s tom državom, a kao kriterij može poslužiti i mjesto kulta ako se radi o dobrom religijskog karaktera; *ibid.*, str. 113. *et seq.* Usp. Gornig, G. H., „Der internationale Kulturgüterschutz“, u: *idem*, Horn, H.-D., Murswiek, D. (ur.), *Kulturgüterschutz – internationale und nationale Aspekte*, Berlin, 2007., str. 41. *et seq.*

⁴⁹ Usp. Gornig, *op. cit.* (bilj. 48), str. 24; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 94.

dobra mogu spadati gotovo svi predmeti koji imaju kakvu poveznicu s ljudskom kulturom, a svakako treba ubrojiti umjetnine, poput slika i kipova, ali također i predmete primijenjene umjetnosti i obrta, poput nakita, posuđa i liturgijskih predmeta, zatim stari novac, stare knjige i tome slično.⁵⁰ Nepokretna kulturna dobra su, pored povijesnih građevina, primjerice i arheološka nalazišta, no prema suvremenom shvaćanju zaštitom se obuhvaćaju također čitave graditeljske cjeline (npr. srednjovjekovne jezgre gradova),⁵¹ a zaštita se proširuje i na okoliš objekta, tj. prostorni kontekst u kojem se nepokretno kulturno dobro nalazi.⁵² Nematerijalnu baštinu, pak, čine primjerice plesovi i druge umjetničke izvedbe, glazba, običaji, tradicionalna znanja i vještine, vjerski rituali itd.⁵³

Od kulturne baštine načelno treba razlikovati prirodnu baštinu. Naime, kulturna baština, kao što sam pojam kaže, mora imati vezu s ljudskom kulturom, tj. nužno je nastala kao rezultat kakva ljudskog djelovanja. Stoga u kulturnu baštinu ne spadaju paleontološki ostaci, minerali, špilje i drugi fenomeni prirodne baštine.⁵⁴ Razlikovanje između kulturne i prirodne baštine ne da se, međutim, uvijek jasno provesti. Tako primjerice može biti sporno spadaju li ljudski ostaci u kulturnu ili prirodnu baštinu.⁵⁵ Slično je i s povijesnim parkovima i vrtovima te tzv. „kulturnim krajobrazima“, no tu je riječ o dijelovima prirode koji su nedvojbeno bili izloženi ljudskom utjecaju i djelovanju, pa se njihovo uvrštenje u kulturnu baštinu čini opravdanim.⁵⁶ Unatoč tomu je razlikovanje između kulturne i prirodne baštine u velikoj većini slučajeva nužno i opravdano, između ostalog i stoga što su za zaštitu prirodne baštine potrebne drukčije metode od onih koje se koriste u zaštiti kulturne baštine, a to će onda u pravilu zahtijevati i odvojeno pravno uređenje tih dvaju područja.⁵⁷

Na koncu naših razmatranja o razvoju i sadržaju pojma kulturne baštine treba utvrditi da je u hrvatskoj pravnoj terminologiji njegova upotreba, pored izraza „kulturno dobro“, posve legitimna. Pritom kulturnu baštinu razumijemo prije svega kao viši rodni pojam koji se odnosi na ukupnost kulturnih dobara ili makar na njihov širi krug, dok pojam kulturno dobro u prvom redu označava pojedine, konkretne objekte ili nematerijalne manifestacije ljudske kulture koji su vrijedni zaštite.

⁵⁰ Usp. primjerice: Blake, *op. cit.* (bilj. 9), str. 66; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 2. *et seq.*; Marasović, *op. cit.* (bilj. 1), str. 10; Prott, O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 308.

⁵¹ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 3; Marasović, *op. cit.* (bilj. 1), str. 10. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 97; Prott, O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 307.

⁵² Usp. Fechner, *op. cit.* (bilj. 25), str. 20. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 98. *et seq.*; Prott, O'Keefe, *loc. cit.*

⁵³ Usp. Fechner, *op. cit.* (bilj. 25), str. 18. *et seq.*; Prott, O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 3), str. 308.

⁵⁴ Fechner, *op. cit.* (bilj. 25), str. 21; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 89.

⁵⁵ Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 91. V. također *infra*, pod 3., bilj. 93.

⁵⁶ Pitanje kvalifikacije „kulturnih krajobraza“ kao kulturne ili prirodne baštine pojavilo se u vezi s primjenom Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972.; v. *infra*, pod 3.

⁵⁷ Usp. Gornig, *op. cit.* (bilj. 48), str. 25. Tako je u Hrvatskoj problematika zaštite i očuvanja prirode i njezinih dijelova, tj. sveukupne bioraznolikosti, krajobrazne raznolikosti i georaznolikosti, danas regulirana novim, s pravom Europske unije usklađenim Zakonom o zaštiti prirode (NN, br. 80/2013).

3. DEFINICIJE U KONVENCIJAMA UNESCO-A

Već smo konstatali da ne postoji jedinstvena pravna definicija kulturne baštine, a to je uvelike posljedica širine toga pojma i dinamičnosti u shvaćanjima što sve treba ubrojiti u manifestacije ljudske kulture vrijedne zaštite i očuvanja za buduće generacije. Stoga se i definicije kulturne baštine odnosno kulturnih dobara koje nalazimo u mnogostranim međunarodnim ugovorima razlikuju, budući da su prilagođene predmetu i svrsi svakog pojedinog od tih ugovora. Te su definicije ujedno odraz ekonomskog, socijalnog i političkog konteksta u kojem je pojedina konvencija donesena. Međutim, uzete zajedno, one ipak daju sliku o vrijednostima koje čine pojam kulturne baštine, a zaštićene su normama međunarodnog prava.⁵⁸ U okviru našega rada osvrnut ćemo se na definicije pet UNESCO-ovih konvencija – Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954., Konvencije o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara iz 1970., Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972., Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine iz 2001. te Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. – koje su nastale u vremenskom rasponu od 50 godina te na reprezentativan način odražavaju razvoj poimanja kulturne baštine u međunarodnom pravu.⁵⁹

Prvenstvena je svrha Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba,⁶⁰ koja je donesena pod dojmom iskustava u Drugom svjetskom ratu, fizička zaštita predmeta kulturne baštine koji bi uslijed borbenih operacija mogli biti oštećeni ili uništeni.⁶¹ Predmet i svrha Konvencije su, dakle, po prirodi

⁵⁸ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 20.

⁵⁹ Za detaljan prikaz koji uključuje ne samo definicije u drugim univerzalnim i regionalnim konvencijama nego i definicije u međunarodnim dokumentima koji nemaju značaj ugovora, v. Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 33. *et seq.* – Izvan okvira teme kojom se bavimo u ovome radu ostaje Konvencija UNESCO-a o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja iz 2005. Ta se konvencija ne tiče zaštite kulturne baštine u užem smislu već je donesena s osnovnom svrhom zaštite i promicanja kulturne raznolikosti u širem smislu, i to osobito u zemljama u razvoju, a u svjetlu postizanja ravnoteže s interesima svjetske trgovine i uključivanja kulture u koncepcije održivog razvoja. O toj konvenciji v. primjerice Burri, M., „The UNESCO Convention on Cultural Diversity: An Appraisal Five Years after Its Entry into Force“, *IJCP*, sv. 20, 2013., str. 357-380.

⁶⁰ Konvencijom je danas vezano 126 država, uključujući Hrvatsku; v. kronološki popis država stranaka Haške konvencije iz 1954. koji je dostupan na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13637&language=E>> (26.7.2014.). Engl. izvornik Konvencije v. u: *United Nations Treaty Series* (dalje: *UNTS*), sv. 249, 1956., str. 240; hrv. službeni prijevod u: *Narodne novine – Međunarodni ugovori* (dalje: *NN – MU*), br. 6/2002; neslužbeni hrv. prijevod također u: Bakotić, Galli, *op. cit.* (bilj. 12), str. 56. Istodobno s Konvencijom usvojen je i Protokol uz nju, koji se tiče povrata kulturnih dobara nezakonito izvezenih s područja pod ratnom okupacijom. Detaljnije o rješenjima koja sadrže Haška konvencija iz 1954. i Protokol uz nju, v. primjerice: Dinstein, *op. cit.* (bilj. 12), str. 1912. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 78. *et seq.*; Nahlik, *op. cit.* (bilj. 12), str. 120. *et seq.*; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 12), *passim*; Seršić, *op. cit.* (bilj. 12), str. 8. *et seq.*; Wolfrum, *op. cit.* (bilj. 12), str. 305-338, *passim*. Godine 1999. usvojen je Drugi protokol uz Hašku konvenciju iz 1954. kojim se, između ostalog, uvodi mogućnost tzv. „pojačane zaštite“ kulturnih dobara te se osnivaju Odbor i Fond za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba; o Drugom protokolu v. primjerice: Dinstein, *op. cit.* (bilj. 12), str. 1920. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 110. *et seq.*; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 12), osobito str. 456. *et seq.*; Wolfrum, *op. cit.* (bilj. 12), str. 305-338, *passim*; Mrlić, R., „UNESCO and the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 59, 2009., str. 798. *et seq.*

⁶¹ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 21.

stvari ograničeni na zaštitu materijalnih dobara. Tome je prilagođena i definicija kulturnih dobara iz čl. 1. Konvencije. Najprije se u uvodnom pasusu toga članka razjašnjava da se konvencijska zaštita proteže na kulturna dobra „bez obzira na njihovo podrijetlo ili njihova vlasnika.“ Zatim se određuje da se kulturnim dobrima prije svega smatraju pokretni i nepokretni predmeti od velike važnosti za kulturnu baštinu narodâ,⁶² a ta se općenita definicija onda ilustrira navođenjem niza primjera (čl. 1., t. a.).⁶³ No, neizravno se kulturnim dobrima smatraju i zgrade koje služe čuvanju i izlaganju u prethodnoj točki definiranih dobara (čl. 1., t. b.),⁶⁴ a također i tzv. „spomenička središta“ koja sadrže značajnu količinu kulturnih dobara u smislu prethodnih dviju točaka članka 1. (čl. 1., t. c.). Vidimo, dakle, da se ne štite baš sva materijalna kulturna dobra nego samo ona koja su od „velike važnosti za kulturnu baštinu narodâ“.⁶⁵ Na taj se način naglašava da ta kulturna dobra imaju posebnu vrijednost koja nadilazi nacionalne granice, te se pored pojma kulturnog dobra uvodi koncept kulturne baštine.⁶⁶ Međutim, sama Konvencija ne sadrži jasne kriterije za određivanje koja to kulturna dobra na teritoriju država stranaka ispunjavaju uvjet „velike važnosti za kulturnu baštinu narodâ“.⁶⁷ Premda je taj uvjet stoga u velikoj mjeri subjektivan,⁶⁸ državama su u Konvenciji dane makar smjernice za određivanje traženog stupnja kulturne značajnosti. U tom smislu primjeri pokretnih i nepokretnih dobara navedeni u čl. 1., t. a. Konvencije mogu poslužiti kao indikacija o kakvim objektima je riječ, a od pomoći mogu biti i neke formulacije iz preambule.⁶⁹ No, u krajnjoj liniji, upravo države stranke

⁶² Dok engl. izvornik govori o „movable or immovable property of great importance to the cultural heritage of every people“ (*kurzivom* istaknuo autor), franc. izvornik navodi da su to „les biens, meubles ou immeubles, qui présentent une grande importance pour le patrimoine culturel des peuples“ (*kurzivom* istaknuo autor), što je jednako španj. sintagmi „los bienes, muebles o inmuebles, que tengan una gran importancia para el patrimonio cultural de los pueblos“ (*kurzivom* istaknuo autor). Dakle, prema engl. izvorniku bi se na hrvatskom jeziku moglo također kazati „pokretna ili nepokretna dobra od velike važnosti za kulturnu baštinu svakog naroda“ (*kurzivom* istaknuo autor), no hrv. se službeni tekst priklonio franc. i španj. verziji koja jasnije podcrtava da se radi o kulturnim dobrima koja su značajna i izvan nacionalnih okvira pojedine države. Međutim, u hrv. službenom tekstu ipak nalazimo i jedan očiti redakcijski propust. Naime, umjesto ispravnog izraza „kulturna baština narodâ“ pojavljuje se „baština narodâ“. Povezujući definiciju s al. 2. preambule (v. *infra*, bilj. 69), R. O’Keefe, čini se, smatra da se tu prije svega radi o dobrima važnima za nacionalnu kulturnu baštinu pojedine države; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 12), str. 437.

⁶³ Kao primjeri navode se: spomenici arhitekture, umjetnički ili povijesni spomenici, bilo vjerski ili svjetovni; arheološki lokaliteti; skupovi građevina koji su kao cjeline povijesno ili umjetnički zanimljivi; umjetnička djela; rukopisi, knjige i drugi umjetnički, povijesno ili arheološki zanimljivi predmeti; znanstvene zbirke i važne zbirke knjiga, arhivskog gradiva ili reprodukcija kulturnih dobara (čl. 1., t. a.).

⁶⁴ Radi se primjerice o muzejima, velikim knjižnicama, mjestima pohrane arhivskog gradiva te skloništima namijenjenim sklanjanju pokretnih kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (čl. 1., t. b.).

⁶⁵ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 12), str. 1913; O’Keefe, *loc. cit.*; Wolfrum, *op. cit.* (bilj. 12), str. 315.

⁶⁶ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 24. Konceptiju zaštite kulturne baštine koja je svoj izražaj našla u pravnim normama Haške konvencije iz 1954., Merryman u svom utjecajnom radu objavljenom 1986. godine naziva „kulturnim internacionalizmom“ (engl. *cultural internationalism*); Merryman, J. H., „Two Ways of Thinking about Cultural Property“, *American Journal of International Law*, sv. 80, 1986., str. 836. *et seq.*, 842.

⁶⁷ Dinstein, *loc. cit.*; Seršić, *op. cit.* (bilj. 12), str. 9.

⁶⁸ Dinstein, *loc. cit.*; Wolfrum, *loc. cit.*

⁶⁹ Wolfrum, *op. cit.* (bilj. 12), str. 315. *et seq.* U preambuli se, naime, naglašava da „štete nanese kulturnim dobrima, bez obzira na to kojemu narodu pripadala, predstavljaju štetu kulturnoj baštini

procjenjuju koji su objekti na njihovom području dovoljno važni da bi bili zaštićeni, tj. koji će objekti biti označeni konvencijskim znakom raspoznavanja.⁷⁰

Konvencija UNESCO-a o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara iz 1970.,⁷¹ s obzirom na specifično područje koje pokriva, također se tiče samo materijalnih kulturnih dobara, i to onih pokretnih. Da bi kakvo kulturno dobro ušlo u polje primjene Konvencije treba, u skladu s čl. 1., prije svega ispunjavati općeniti kriterij da se mora raditi o predmetu za koji je država, bilo iz vjerskih ili svjetovnih razloga, naznačila da je važan za arheologiju, prapovijest, povijest, književnost, umjetnost ili znanost. No, k tome se kao drugi kriterij kumulativno traži i to da kulturno dobro pripada jednoj od jedanaest taksativno nabrojanih kategorija.⁷² Mada se na prvi pogled

čitavoga čovječanstva jer svaki narod daje svoj doprinos svjetskoj kulturi“ (al. 2.), te se nadalje ističe da je „očuvanje kulturne baštine od velike važnosti za sve narode svijeta i da je važno toj baštini osigurati međunarodnu zaštitu“ (al. 3.). V. također *infra*, pod 4.

⁷⁰ Usp. Seršić, *loc. cit.*; zatim O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 12), str. 438.

⁷¹ Konvencija danas ima 127 država stranaka, a među njima je i Hrvatska; v. kronološki popis država stranaka za tu konvenciju, koji je dostupan na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13039&language=E>> (27.7.2014.). Engl. izvornik Konvencije v. u: *UNTS*, sv. 823, 1972, str. 232. U prvih dvadesetak godina nakon njezina donošenja smatralo se da Konvencija neće postići svrhu zbog koje je donesena, budući da su izostale ratifikacije „država uvoznica“ kulturnih dobara. Situacija se, međutim počela mijenjati potkraj 20. st. i tijekom prvog desetljeća 21. st., te su danas Konvencijom vezane značajne „države uvoznice“ kulturnih dobara, poput Australije, Danske, Francuske, Japana, Kanade, Nizozemske, Njemačke, Sjedinjenih Američkih Država, Švedske, Švicarske i Ujedinjene Kraljevine. Poblježe o Konvenciji UNESCO-a iz 1970. v. prije svega O'Keefe, P. J., *Commentary on the UNESCO 1970 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, Buihth Wells, 2007., koji, uz to što komentira svaki članak Konvencije, donosi korisne podatke o pripremnim radovima, o provedbi Konvencije u pojedinim državama te o značenju i utjecaju Konvencije u praksi; od ostalih djela v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 136. *et seq.*, osobito str. 166. *et seq.*; Cervera Vallterra, M., „La lutte internationale contre le trafic illicite des biens culturels et la Convention UNESCO de 1970: l'expérience trente-cinq ans après“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 559-598, osobito str. 576. *et seq.*; Prott, L. V., O'Keefe, P. J., *Law and the Cultural Heritage, Volume 3: Movement*, London, 1989., osobito str. 726. *et seq.*

⁷² Prema čl. 1. Konvencije UNESCO-a iz 1970. riječ je o ovim kategorijama: (1) rijetke zbirke i primjerci faune, flore, minerala i anatomske primjerci te predmeti od paleontološkog interesa; (2) dobra povezana s poviješću, uključujući povijest znanosti i tehnologije te vojnu i društvenu povijest, sa životom nacionalnih čelnika, mislilaca, znanstvenika i umjetnika, te s događajima od nacionalne važnosti; (3) nalazi arheoloških iskopanja (uključujući redovita i nedopuštena) i arheoloških otkrića; (4) dijelovi umjetničkih ili povijesnih spomenika ili arheoloških lokaliteta koji su raščlanjeni; (5) starine starije od stotinu godina, poput natpisa, novčića ili ugraviranih pečata; (6) predmeti od etnološkog interesa; (7) dobra od umjetničkog interesa, kao što su: (a) slike i crteži u cijelosti izrađeni rukom na bilo kojoj podlozi i u bilo kojem materijalu (osim industrijskog dizajna i manufakturnih predmeta koji su rukom ukrašeni), (b) izvorna djela kiparske umjetnosti i skulpture u svakom materijalu, (c) izvorne grafike, otisci i litografije, (d) izvorni umjetnički asamblaži i instalacije u svakom materijalu; (8) rijetki rukopisi i inkunabule, stare knjige, isprave i publikacije od posebnog interesa (povijesnog, umjetničkog, znanstvenog, književnog, itd.), pojedinačno ili u zbirkama; (9) poštanske, taksene i slične marke, pojedinačno ili u zbirkama; (10) arhivi, uključujući zvukovne, fotografske i kinematografske arhive; (11) predmeti pookuštvva stariji od stotinu godina i stari glazbeni instrumenti. – Gotovo identičnu definiciju sadrži Konvencija UNIDROIT-a o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima, koja je na poticaj UNESCO-a donesena 1995. godine radi rješavanja privatnopravnih pitanja u vezi s nezakonitim transferom kulturnih dobara. Konvencijom je vezano 36 država, uključujući Hrvatsku; v. stanje ratifikacija na mrežnim stranicama UNIDROIT-a pod: <<http://www.unidroit.org/status-cp>> (27. 7. 2014.). Engl. izvornik Konvencije v. u: *UNTS*, sv. 2421, 2007., str. 463; hrv. službeni prijevod u: *NN – MU*, br. 5/2000. O UNIDROIT-ovoj konvenciji iz 1995. v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 196. *et seq.*; Carducci, G., „Complémentarité entre les Conventions de l'UNESCO de 1970 et d'UNIDROIT de 1995 sur les

može činiti da je ta definicija kroz navođenje čak jedanaest kategorija kulturnih dobara mnogo šira od definicije u Haškoj konvenciji iz 1954., u stvari je upravo suprotno. Naime, popis kategorija u Konvenciji iz 1970. je konačan, dok su vrste kulturnih dobara u definiciji Konvencije iz 1954. spomenute samo primjera radi. Razlog što je definicija kulturnih dobara u Konvenciji iz 1970. uža i egzaktnija leži u potrebi postizanja ravnoteže između interesa „država uvoznica“ i „država izvoznica“ kulturnih dobara, a to je ostvareno ograničenjem kruga artefakata na koje će se odnositi konvencijski mehanizmi kontrole uvoza i izvoza kulturnih dobara.⁷³ Dakle, da zaključimo, prema Konvenciji o sprečavanju nezakonitog prenošenja kulturnih dobara, svaka pojedina država određuje artefakte koji su dovoljno značajni da bi bili vrijedni zaštite i time podvrgnuti konvencijskom režimu.⁷⁴ Pritom su države ograničene taksativnim popisom jedanaest kategorija kulturnih dobara, pa se Konvencija može ticati samo onih predmeta koji spadaju u jednu od tih kategorija. Radi se u stvari o dobrima od važnosti za nacionalnu kulturnu baštinu država,⁷⁵ te u tom pogledu Konvencija iz 1970., pored navedenih kriterija iz čl. 1., u čl. 4. predviđa još i treći kriterij za određivanje kulturnog dobra u smislu Konvencije, a taj se odnosi na poveznice pomoću kojih se utvrđuje pripadnost konkretnog artefakta kakvoj nacionalnoj kulturnoj baštini.⁷⁶

Kao što smo ranije istaknuli, u Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. pojam kulturne baštine ne pojavljuje se samo u nazivu tog mnogostranog međunarodnog ugovora nego je to jedan od njegovih središnjih pojmova.⁷⁷ Međutim, konvencijski pojam kulturne baštine prilično je

biens culturels“, *Uniform Law Review/ Revue de droit uniforme* (dalje: *ULR*), sv. 11, 2006., str. 93-102; Levine, A. L., „The Need for Uniform Legal Protection against Cultural Property Theft: A Final Cry for the 1995 UNIDROIT Convention“, *Brooklyn Journal of International Law*, sv. 36, 2011., str. 751-780; Prott, L. V., „The UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects – Ten Years On“, *ULR*, sv. 14, 2009., str. 215-237; Sajko, K., „Nacionalna i međunarodna zaštita kulturnih predmeta s posebnim osvrtom na UNIDROIT Konvenciju o ukradenim ili ilegalno izvezenim kulturnim predmetima, od 24. lipnja 1995.“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, sv. 19, Suppl., 1998., str. 787-816; *idem*, „UNIDROIT konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima od 24. lipnja 1995. – važan doprinos učinkovitoj međunarodnoj zaštiti kulturnih dobara“, *Pravo i porezi*, sv. 9, br. 8, 2000., str. 10-16.

⁷³ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 23, 170; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 71), str. 35.

⁷⁴ Usp. Cervera Vallterra, *op. cit.* (bilj. 71), str. 579; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 23; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 71), str. 37. U literaturi se raspravlja o dosegu zahtjeva da država treba naznačiti kulturna dobra od posebne važnosti, tj. mora li se raditi o formalnoj registraciji svakog pojedinog objekta ili je dovoljno općenito utvrđivanje kategorija ili skupina kulturnih dobara značajnih za nacionalnu kulturnu baštinu; v. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 170; O’Keefe, *op. cit.* (bilj. 71), str. 36. *et seq.*

⁷⁵ To između ostalog proizlazi iz preambule Konvencije UNESCO-a iz 1970. u kojoj se ističe da su kulturna dobra jedan od osnovnih elemenata civilizacije i nacionalne kulture (al. 3), te je obveza svake države da zaštiti kulturna dobra na svome području od krađe, nedopuštenih iskopavanja i nezakonitog izvoza (al. 4). Konceptiju zaštite kulturne baštine koja se promovira Konvencijom o sprečavanju nezakonitog prenošenja kulturnih dobara, a ocjenjuje je negativno, Merryman naziva „kulturnim nacionalizmom“ (engl. *cultural nationalism*); Merryman, *op. cit.* (bilj. 66), str. 843. *et seq.*, 846.

⁷⁶ Usp. Cervera Vallterra, *op. cit.* (bilj. 71), str. 579. *et seq.*; Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 170. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 53. O čl. 4. Konvencije iz 1970. v. također *supra*, pod 2., bilj. 48.

⁷⁷ Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. jedna je od najšire prihvaćenih konvencija te danas ima 191 državu stranku, uključujući Hrvatsku; v. kronološki popis država stranaka za tu konvenciju, koji je dostupan na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://www.unesco.org/eri/>>

sužen. Naime, prema čl. 1. Konvencije taj pojam obuhvaća samo tri kategorije nekretnina,⁷⁸ tj. spomenike, graditeljske cjeline i lokalitete, a među njima jedino one koji imaju određeni aspekt „iznimne univerzalne vrijednosti“ (engl. *outstanding universal value*; franc. *valeur universelle exceptionnelle*).⁷⁹ Unatoč tom znatnom sužavanju koncepta kulturne baštine, zasluga je Konvencije što je označila pomak ka shvaćanju da su s kulturnom baštinom povezani značajni javni i kolektivni interesi šire društvene, pa i međunarodne zajednice, koji u datom trenutku imaju prednost u odnosu na partikularne imovinske interese.⁸⁰ To postaje jasno kada se definicija kulturne baštine stavi u kontekst konvencijskog režima zaštite, te primjerice poveže s čl. 4. Konvencije prema kojem su države glede baštine koja se nalazi na njihovom području dužne osigurati njezinu identifikaciju, zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i očuvanje za buduće generacije. U tom se smislu bit konvencijske definicije ne smije tražiti u njezinoj ograničenosti na tri kategorije nepokretnih kulturnih dobara nego u naglašavanju iznimne univerzalne vrijednosti kao kriteriju za pružanje odgovarajuće zaštite.⁸¹ S druge strane, treba uočiti da su, unatoč Konvencijom razrađenom mehanizmu međunarodne suradnje u zaštiti svjetske baštine, prema čl. 3., i dalje države te koje u prvom redu imaju dužnost na svome području identificirati i odrediti objekte od iznimne univerzalne vrijednosti.⁸²

U vezi s definicijom kulturne baštine u Konvenciji o svjetskoj baštini treba se još kratko osvrnuti na zanimljivo pitanje tzv. „kulturnih krajobrazā“. Naime, polje primjene Konvencije obuhvaća također zaštitu prirodne baštine, te, mada Konvencija načelno jasno razlikuje prirodnu od kulturne baštine, u samoj

la/convention.asp?KO=13055&language=E> (27.7.2014.). Engl. izvornik Konvencije v. u: *UNTS*, sv. 1037, 1977., str. 152. Poblize o Konvenciji UNESCO-a iz 1972. v. prije svega komentar koji je sastavila grupa autora, a uredio ga je talijanski profesor F. Francioni; *The 1972 World Heritage Convention: A Commentary*, *op. cit.* (bilj. 20). Od ostalih djela v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 224. *et seq.*; Ferchichi, W., „La Convention de l’UNESCO concernant la protection du patrimoine mondial culturel et naturel“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 455-486; Francioni, F., „Thirty Years On: Is the World Heritage Convention Ready for the 21st Century?“, *IYL*, sv. 12, 2002., str. 13-38; O’Keefe, R., „World Cultural Heritage: Obligations to the International Community as a Whole“, *ICLQ*, sv. 53, 2004., str. 189-209; Zacharias, D., „The UNESCO Regime for the Protection of World Heritage as Prototype of an Autonomy-Gaining International Institution“, u: Bogdandy, A. von, i dr. (ur.), *The Exercise of Public Authority by International Institutions: Advancing International Institutional Law*, Heidelberg, 2010., str. 301-336.

⁷⁸ Mada sama definicija ne rabi pridjev „nepokretan“, iz konteksta je jasno da je riječ o nekretninama, a to je također potvrđeno kroz praksu Odbora za svjetsku baštinu; v. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 232; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 54. *et seq.*

⁷⁹ U čl. 1. Konvencije o svjetskoj baštini svaka od tih triju kategorija poblize je određena nabrojanjem primjera – (1) spomenike: arhitektonska djela, monumentalne skulpture i slikarska djela, arheološki elementi i strukture, natpisi, špiljske nastambe i kombinacija elemenata, koji su od iznimne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti; (2) graditeljske cjeline: skupine zasebnih ili povezanih građevina koje su, zbog svoje arhitekture, homogenosti ili smještaja u krajobrazu, od iznimne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti; (3) lokaliteti: djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, te područja, uključujući arheološka nalazišta, od iznimne univerzalne vrijednosti s povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.

⁸⁰ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 25; Francioni, *op. cit.* (bilj. 20), str. 4; Yusuf, *op. cit.* (bilj. 20), str. 27.

⁸¹ Usp. *ibid.*, str. 49. *et seq.* V. također *infra*, pod 4.

⁸² Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 242; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 56.

definiciji kulturne baštine ujedno sadrži podlogu za koncepcijske veze između te dvije vrste svjetske baštine. To se odnosi prije svega na kategoriju lokaliteta među kojima se navode i djela nastala u međudodnosu prirode i čovjeka.⁸³ U primjeni Konvencije postavilo se tako pitanje kako kvalificirati krajobraz koji jesu dio prirode, ali je na njihovo oblikovanje u manjoj ili većoj mjeri utjecao i čovjek.⁸⁴ Nakon početnog vrludanja, danas se ti „kulturni krajobrzi“ u praksi Odbora za svjetsku baštinu ipak smatraju dijelom kulturne baštine ako ispunjavaju za tu svrhu utvrđene kriterije.⁸⁵

Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine koja je usvojena 2001.,⁸⁶ gotovo 30 godina nakon donošenja Konvencije o svjetskoj baštini, određujući konvencijski predmet zaštite,⁸⁷ u svjetlu dotadašnjeg razvoja u cijelosti usvaja pojam kulturne baštine.⁸⁸ Dakako, i u ovom slučaju je definicija kulturne baštine, preciznije podvodne kulturne baštine, nužno prilagođena specifičnostima predmeta zaštite. U čl. 1., st. 1., t. a. Konvencije podvodna kulturna baština definirana je kao „[svi

⁸³ Yusuf, *op. cit.* (bilj. 20), str. 48.

⁸⁴ Whitby-Last, K., „Article 1: Cultural Landscapes“, u: Francioni, *op. cit.* (bilj. 20), str. 53. *et seq.*

⁸⁵ Prema Operacionalnim smjernicama za provedbu Konvencije o svjetskoj baštini razlikuju se tri glavne kategorije kulturnih krajobraza: (i) jasno definirani krajobraz koji je zamislio i stvorio čovjek (engl. *clearly defined landscape designed and created intentionally by man*), a uključuje vrtno i parkovne krajobraz; (ii) krajobraz koji se razvio organski (engl. *organically evolved landscape*), tj. onaj koji je inicijalno nastao zbog neke socijalne, ekonomske, administrativne i/ili vjerske potrebe, a svoj je sadašnji oblik razvio u interakciji s prirodnim okolišem; i (iii) asocijativni kulturni krajobraz (engl. *associative cultural landscape*), gdje postoje snažne religijske, umjetničke ili kulturne asocijacije u odnosu na prirodni element, dok su materijalni kulturni tragovi manje značajni ili čak uopće ne postoje; v. *ibid.*, str. 52. *et seq.* To je i u najnovijoj verziji Operacionalnih smjernica iz 2013. ostalo nepromijenjeno; v. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO Doc. WHC.13/01, July 2013, dostupno na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://whc.unesco.org/archive/opguide13-en.pdf>> (27. 7. 2014.). Tako je primjerice Starogradsko polje 2008. godine upisano u Popis svjetske baštine kao kulturni krajobraz; v. podatke o Starogradskom polju na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://whc.unesco.org/en/list/1240>> (27. 7. 2014.).

⁸⁶ Konvencija zasad ima 48 država stranaka, a važnost Konvencije za Hrvatsku vidljiva je iz toga što je hrvatska ratifikacija bila treća u nizu; v. kronološki popis država stranaka za tu konvenciju, koji je dostupan na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13520&language=E>> (30. 7. 2014.). Engl. izvornik Konvencije v. u: *UNTS*, sv. 2565 (I), 2009., str. 51; hrv. službeni prijevod u: *NN – MU*, br. 10/2004. Poblize o Konvenciji UNESCO-a iz 2001. v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 331. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), napose str. 360. *et seq.*; Dromgoole, S., *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge, 2013., *passim*; Garabello, R., *La Convenzione UNESCO sulla protezione del patrimonio culturale subacqueo*, Milano, 2004.; O’Keefe, P. J., *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Leicester, 2002.; Šošić, T. M., „Konvencija UNESCO-a o zaštiti podvodne kulturne baštine i jurisdikcija država u Jadranskom moru“, *Poredbeno pomorsko pravo*, sv. 49, 2010., napose str. 101-124.

⁸⁷ Prema čl. 2., st. 1. svrha je Konvencije „osigurati i ojačati zaštitu podvodne kulturne baštine“.

⁸⁸ Mada se termin „podvodna kulturna baština“ pojavljuje u Preporuci br. 848 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe već 1978. (v. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 333), Konvencija UN-a o pravu mora iz 1982. godine, opisujući objekte zaštite na koje se odnose njezini članci 149. i 303., govori o „predmetima arheološke i povijesne prirode“ odnosno o „arheološkim i povijesnim predmetima“; poblize o pojmu koji rabi Konvencija o pravu mora v. primjerice: Dromgoole, *op. cit.* (bilj. 86), str. 71. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 181. *et seq.*

tragovi]⁸⁹ ljudskog postojanja kulturnog, povijesnog ili arheološkog karaktera koji su se nalazili, djelomično ili potpuno pod vodom, povremeno ili stalno, barem 100 godina“. To je široko opće određenje dopunjeno popisom primjerice navedenih objekata čime je razjašnjeno da ti objekti svakako ulaze u domašaj definicije i time u polje primjene Konvencije. Riječ je o: (a) lokalitetima,⁹⁰ građevinama, zgradama, predmetima i ljudskim ostacima zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem;⁹¹ (b) plovilima, zrakoplovima, drugim prijevoznim sredstvima ili njihovim dijelovima, njihovom teretu ili drugom sadržaju zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem; i (c) predmetima pretpovijesnog razdoblja (čl. 1., st. 1., t. a.i.-iii.).

Najprije je iz definicije jasno da se konvencijska zaštita odnosi na materijalna kulturna dobra, pokretna i nepokretna.⁹² Pritom je definicija koncipirana na način da obuhvati što širi krug podvodnih ostataka ljudske kulture vrijednih zaštite i očuvanja za buduće generacije. No, upotreba izraza „svi tragovi ljudskog postojanja“ ograničava konvencijski režim na objekte povezane s ljudskom kulturom, te svakako isključuje prirodne pojave same po sebi.⁹³ Međutim, konvencijska definicija podvodne kulturne baštine uvažava danas općeprihvaćeno stajalište o iznimnoj važnosti konteksta u kojem je nađen kakav arheološki artefakt odnosno u kojem se nalazi kakav objekt graditeljske baštine. Da Konvencija usvaja prostorno prošireni, kontekstualni pojam kulturne baštine vidljivo je iz čl. 1., st. 1., t. a.i. i a.ii., gdje se izričito navodi da je zaštitom obuhvaćeno „arheološko i prirodno okruženje“ (engl. *archaeological and natural context*; franc. *contexte archéologique et naturel*) podvodnog kulturnog dobra. Kroz koncept „prirodnog konteksta“, prirodni okoliš, dakle, ipak biva u određenoj mjeri uključen u pojam podvodne kulturne baštine.⁹⁴

Za razliku od drugih definicija koje smo dosad upoznali, u Konvenciji o podvodnoj baštini na sve se objekte koji su obuhvaćeni zaštitom odnosi vremensko

⁸⁹ U hrv. službenom prijevodu Konvencije UNESCO-a iz 2001. nalazimo „svaki trag ljudskog postojanja“, ali je, očitim previdom lektora, glagol u zavisnoj, atributnoj rečenici ostao u množini. Međutim, ne vidimo razloga zašto izraz *all traces of human existence* u engl. izvorniku, odnosno *toutes les traces d'existence humaine* u franc. izvorniku ne bismo preveli sa „svi tragovi ljudskog postojanja“.

⁹⁰ Čini nam se da izraz „lokalitet“ jasnije odražava značenje riječi *site*, koju nalazimo kako u engl. tako i u franc. izvorniku, od riječi „lokacija“ za koju se odlučio hrv. službeni prijevod. Naime, upotrebom riječi *site* željelo se naglasiti da se ne štite samo pojedini predmeti nego također i ukupnost odnosno cjelina nekog nalazišta ili lokaliteta.

⁹¹ Iz konvencijske su zaštite, unatoč tome što bi inače ispunjavali uvjete definicije, izričitim odredbom u cijelosti isključeni cjevovodi i kablovi koji su postavljeni na morsko dno (čl. 1., st. 1., t. b.). Ostale se instalacije na morskom dnu, osim cjevovoda i kablova, ne smatraju podvodnom kulturnom baštinom dok se nalaze u uporabi (čl. 1., st. 1., t. c.).

⁹² Usp. Garabello, *op. cit.* (bilj. 86), str. 81; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 402.

⁹³ Usp. O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 86), str. 41; Pallas, *loc. cit.* Izvan definicije ostali su, u skladu s time, također paleontološki ostaci; v. *ibid.*, str. 402. *et seq.*; O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 86), str. 44. S druge strane, pak, sintagma „svi tragovi ljudskog postojanja“ otvara mogućnost protezanja konvencijske definicije podvodne kulturne baštine na ljudske ostatke, što je potvrđeno njihovim izričitim spominjanjem u egzemplifikativnom nabranjanju pod t. a.i. članka 1., st. 1. Na taj se način vodi računa o tome da su mnoge brodske olupine ujedno i podvodna grobišta.

⁹⁴ Usp. Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 402.

ograničenje od 100 godina provedenih pod vodom.⁹⁵ Za korištenje takvog egzaktnog vremenskog kriterija zapravo nema dubljeg znanstvenog razloga,⁹⁶ no prednost vremenskog kriterija leži u objektivnosti i jednostavnoj primjenjivosti. K tome se vremensko ograničenje čini nužnim i zbog konvencijskog načela prema kojem se prednost daje zaštiti i očuvanju podvodne kulturne baštine *in situ*.⁹⁷ Naime, za razmjerno nedavno potonule artefakte načelo očuvanja *in situ* nema smisla, jer još nisu srasli s okolišem svoga mjesta potonuća, pa je kontekst za njih nebitan.

Određenje da se treba raditi o ljudskom tragu „kulturnog, povijesnog ili arheološkog karaktera“ ušlo je u definiciju kao kompromis. Mada se time odustalo od kriterija značajnosti,⁹⁸ te usvojenom formulacijom doseg definicije nije u znatnoj mjeri dodatno ograničen, ipak se ne može tvrditi da je ta sintagma lišena bilo kakvog sadržaja.⁹⁹ Ona u najmanju ruku isključuje posve beznačajne predmete, poput otpada.¹⁰⁰

Donedavno su se nematerijalni vidovi kulturne baštine štitili međunarodnim ugovorima samo u mjeri u kojoj su bili povezani s materijalnim dobrima obuhvaćenim pojedinim konvencijskim režimom. No, ponajprije kroz primjenu Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, a u tom je pogledu značajan utjecaj izvršila praksa njezinog Odbora za svjetsku baštinu, sve više jača spoznaja da je potrebno razviti međunarodni mehanizam zaštite i očuvanja nematerijalnih manifestacija ljudske kulture kao takvih.¹⁰¹ Naime, posebno se u zemljama u razvoju kultura često ne bazira prvenstveno na stvaranju materijalnih predmeta nego na usmenim tradicijama i drugim oblicima duhovnog stvaralaštva koji se prenose s generacije na generaciju.¹⁰² Stoga je 2003. godine konačno usvojena

⁹⁵ O vremenskom ograničenju u konvencijskoj definiciji podvodne kulturne baštine pobliže v.: Dromgoole, *op. cit.* (bilj. 86), str. 90. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* (bilj. 86), str. 84. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 404. *et seq.*

⁹⁶ Mnoga nacionalna zakonodavstva propisuju strože vremenske kriterije. Tako primjerice južnoafrički *National Heritage Resources Act* iz 1999. zaštitu proteže i na olupine koje su starije od 60 godina; v. Forrest, C. J. S., „South Africa“, u: Dromgoole, S. (ur.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: National Perspectives in Light of the UNESCO Convention 2001*, Leiden, 2006., str. 257. *et seq.* Hrv. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (v. *supra*, pod 2., bilj. 26) ne sadrži vremensko ograničenje, no iz prakse je vidljivo da hrv. konzervatorske službe primjenjuju stroži vremenski kriterij, štiteći kao kulturna dobra objekte koji su pod vodom bili manje od 100 godina; v. Šošić, *op. cit.* (bilj. 86), str. 125.

⁹⁷ Načelo zaštite i očuvanja *in situ* određeno je čl. 2., st. 5. Konvencije. Pobliže v. Dromgoole, *op. cit.* (bilj. 86), str. 91. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* (bilj. 86), str. 103. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 419.

⁹⁸ Pobliže v. Dromgoole, *op. cit.* (bilj. 86), str. 314. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* (bilj. 86), str. 87. *et seq.*

⁹⁹ Suprotno: O'Keefe, *op. cit.* (bilj. 86), str. 43; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 403.

¹⁰⁰ Usp. Garabello, *op. cit.* (bilj. 86), str. 92. *et seq.*

¹⁰¹ Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 363. *et seq.*, 366. *et seq.*

¹⁰² Vidi: Scovazzi, T., „La Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel“, u: Vukas, B., Šošić, T. M. (ur.), *International Law: New Actors, New Concepts – Continuing Dilemmas. Liber Amicorum Božidar Bakotić*, Leiden, 2010., str. 302; zatim usp.: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 362; Sola, A., „Quelques réflexions à propos de la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 492.

Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.¹⁰³ Jedan od najzahtjevnijih zadataka u vezi s izradom te UNESCO-ove konvencije bilo je utvrđivanje predmeta zaštite. Konvencijska definicija koja je u konačnici prihvaćena izrazito je deskriptivna, pa zapravo nije riječ o pravnoj definiciji u užem smislu.¹⁰⁴ Čl. 2., st. 1. Konvencije, naime, određuje da nematerijalna kulturna baština obuhvaća „vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća – kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim – koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.“¹⁰⁵ Vidimo najprije da u tom općenitom određenju konvencijski pojam nematerijalne kulturne baštine nije strogo ograničen na duhovno stvaralaštvo nego uključuje i predmete te okoliš povezan s nematerijalnim dobrima, dakle materijalna baština ovdje postaje dijelom nematerijalne baštine.¹⁰⁶ Pored toga je u definiciji prisutan i subjektivni element, budući da konvencijskom zaštitom obuhvaćena nematerijalna kulturna dobra moraju biti prihvaćena kao takva od širih ili užih ljudskih skupina ili barem pojedinaca.¹⁰⁷ Nadalje se u st. 1. članka 2. kaže da se mora raditi o baštini, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, a pritom se te manifestacije kulture u određenoj zajednici ili skupini uvijek iznova stvaraju, pružajući osjećaj identiteta i kontinuiteta čime se ujedno promiče poštovanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. U tom je pasusu definicije, dakle, naglašen baštinski aspekt zaštićenih dobara. Apstraktan i širok opis duhovnog stvaralaštva kroz običaje, izvedbe, izričaje, znanje i vještine donekle je konkretiziran u st. 2. članka 2. gdje je navedeno pet područja u kojima se nematerijalna baština može manifestirati, a to su: „(a) usmena predaja i izričaji, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije

¹⁰³ Konvencijom o zaštiti nematerijalne baštine vezana je 161 država, među njima i Hrvatska; v. kronološki popis država stranaka za tu konvenciju, koji je dostupan na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <<http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?language=E&KO=17116>> (28. 7. 2014.). Engl. izvornik Konvencije UNESCO-a iz 2003. v. u: *UNTS*, sv. 2368, 2006., str. 35; hrv. službeni prijevod u: *NN – MU*, br. 5/2005. Poblježe o Konvenciji v. primjerice: Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 362. *et seq.*; Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 102); Sola, *op. cit.* (bilj. 102); Odendahl, K., „Die Bewahrung des immateriellen Kulturerbes als neues Thema des Völkerrechts“, *Schweizerische Zeitschrift für internationales und europäisches Recht/ Revue suisse de droit international et européen*, sv. 15, 2005., str. 445-457; Srinivas, B., „The UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 529-557.

¹⁰⁴ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 372; Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 102), str. 303; *idem*, „The Definition of Intangible Heritage“, u: Borelli, S., Lenzerini, F. (ur.), *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity: New Developments in International Law*, Leiden, 2012., str. 180, 200.

¹⁰⁵ Pitanje je odgovaraju li svi navedeni izrazi iz hrv. službenog prijevoda doista značajnski izrazima iz izvornika Konvencije o nematerijalnoj baštini. Naime, jesu li engl. *practices*, franc. *pratiques* odnosno španj. *usos* doista „vještine“? U ruskom izvorniku nalazimo *обычай*, pa nam se čini da bi upravo hrv. izraz „običaji“ ovdje bolje odgovarao. Izraz „vještine“ je po nama semantički bliži engl. *skills*, franc. *savoir-faire* odnosno španj. *técnicas*, što je u hrv. službenom tekstu prevedeno također prihvatljivom riječju „umijeća“.

¹⁰⁶ Forrest, *loc. cit.*; Sola, *op. cit.* (bilj. 102), str. 494. Scovazzi razlikuje tri osnovne komponente pojma nematerijalne kulturne baštine: manifestacija baštine (objektivna komponenta), ljudska zajednica (subjektivna ili društvena komponenta) i kulturni prostor (prostorna komponenta); v. Scovazzi, „The Definition...“, *op. cit.* (bilj. 104), str. 180.

¹⁰⁷ Sola, *op. cit.* (bilj. 102), str. 495; usp. Scovazzi, „The Definition...“, *op. cit.* (bilj. 104), str. 189. *et seq.*

nematerijalne kulturne baštine; (b) izvedbene umjetnosti; (c) običaji, obredi i svečanosti; (d) znanje i vještine vezani uz prirodu i svemir; (e) tradicijski obrti.¹⁰⁸

Postojanje posebnog međunarodnopravnog mehanizma zaštite nematerijalne kulturne baštine ne znači, međutim, da se radi o izoliranom sustavu koji bi bio kontraponiran zaštiti materijalnih kulturnih dobara. Naprotiv, pojam kulturne baštine obuhvaća kako nematerijalne vidove ljudske kulture tako i povijesne građevine, umjetnine te različite druge artefakte, predmete i lokalitete. Između nematerijalne i materijalne baštine nužno postoji interakcija, što je, uostalom, vidljivo iz same definicije nematerijalne kulturne baštine u UNESCO-ovoj konvenciji iz 2003., ali također iz ostalih ovdje prikazanih konvencijskih definicija. Naime, sve se definicije oslanjaju na određenu nematerijalnu, duhovnu komponentu (npr. koncepti značajnosti, iznimne univerzalne vrijednosti, nacionalne baštine i sl.) kako bi materijalnu baštinu smjestile u njezin kulturni kontekst, a nematerijalna baština se s druge strane stvara i manifestira pomoću fizičkih predmeta i u određenom prostoru odnosno okolišu.¹⁰⁹

Očito uvažavajući okolnost da se definicija kulturne baštine odnosno kulturnih dobara razlikuje u međunarodnim ugovorima kojima je Hrvatska vezana, naš je zakonodavac odustao od formuliranja striktno zakonske definicije pojma „kulturno dobro“. Naime, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,¹¹⁰ pored toga što, proglašavajući sva kulturna dobra i preventivno zaštićena dobra u smislu Zakona nacionalnim blagom,¹¹¹ sadrži vrlo široko općenito određenje predmeta zakonske zaštite,¹¹² samo primjera radi nabroja moguće oblike i pojave kulturnih dobara, svrstavajući ih pritom u tri velike skupine: nepokretna kulturna dobra,¹¹³ pokretna

¹⁰⁸ Poblize v. *ibid.*, str. 180. *et seq.*

¹⁰⁹ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 28; zatim Bories, *op. cit.* (bilj. 9), str. 38.

¹¹⁰ V. *supra*, pod 2., bilj. 26.

¹¹¹ Čl. 2., st. 2. Zakona, umetnut drugom novelom iz 2012. koja je donesena radi usklađivanja s pravom EU-a, naime, glasi: „Kulturna dobra i sva preventivno zaštićena dobra sukladno ovome Zakonu predstavljaju nacionalno blago.“

¹¹² Prema čl. 2., st. 3. Zakona, u kojem nalazimo općeniti opis kulturnih dobara, u kulturna dobra ubrajaju se sljedeće kategorije: (1) pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkoga i znanstvenog značenja; (2) arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost; (3) nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština; te (4) zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

¹¹³ Što sve spada u nepokretna kulturna dobra konkretizirano je nabrojanjem primjera radi u čl. 7. Zakona, tj.: (1) grad, selo, naselje ili njegov dio; (2) građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem; (3) elementi povijesne opreme naselja; (4) područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama; (5) arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone; (6) područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima; (7) krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru; (8) vrtovi, perivoji i parkovi; (9) tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti.“

kulturna dobra,¹¹⁴ te nematerijalna kulturna dobra.¹¹⁵ Na taj je način postignuta fleksibilnost zakonskog režima zaštite, budući da je otvoren proširivanju pojma kulturne baštine odnosno kulturnog dobra do kojeg može dovesti dinamika društvenih procesa.¹¹⁶

Na kraju možemo rezimirati da prikazane definicije pet UNESCO-ovih konvencija, unatoč svojim različitostima i osobitostima, pored drugih vrijednosti imanentnih kulturnoj baštini, sve podcrtavaju temeljni razlog zbog kojeg je tu baštinu potrebno zaštititi i očuvati, a taj je da ona čini bitnu komponentu identiteta ne samo užih i širih ljudskih zajednica, pa tako i čovječanstva kao cjeline, nego je u krajnjoj liniji ugrađena u identitet svakog pojedinca.¹¹⁷

4. KULTURNA BAŠTINA ČOVJEČANSTVA

U prethodnom smo izlaganju višekratno isticali da značenje mnogih, ako ne svih, kulturnih dobara nadilazi nacionalne okvire pojedinih država. U tom se smislu u međunarodnim dokumentima i u literaturi sve češće govori o kulturnoj baštini čovječanstva, pa je potrebno u kratkim crtama rasvijetliti sadržaj i domašaj te sintagme. Pojam kulturne baštine čovječanstva usko je povezan s načelom zajedničke baštine čovječanstva odnosno općeg dobra čovječanstva koje je nastalo i razvijalo se na području prava mora i svemirskog prava, a tiče se prvenstveno iskorištavanja prirodnih bogatstava dubokoga podmorja i Mjeseca.¹¹⁸ Ideja o zajedničkoj baštini čovječanstva i njezina konkretizacija razradom odgovarajućeg pravnog režima kako bi se ta baština doista koristila na dobrobit cijeloga čovječanstva, nedvojbeno su, naime, utjecali na razvoj koncepta kulturne baštine čovječanstva u domeni međunarodne zaštite kulturnih dobara.¹¹⁹ Taj se

¹¹⁴ Primjeri pokretnih kulturnih dobara navode se u čl. 8. Zakona: (1) zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba; (2) crkveni inventar i predmeti; (3) arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi; (4) filmovi; (5) arheološki nalazi; (6) antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna; (7) etnografski predmeti; (8) stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine; (9) dokumentacija o kulturnim dobrima; (10) kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl.; (11) uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije; te (12) druge pokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkoga i znanstvenog značaja.

¹¹⁵ Čl. 9., st. 1. Zakona donosi primjere nematerijalnih kulturnih dobara, za koja se u uvodnoj rečenici kaže da „mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način“: (1) jezik, dijalekti, govori i toponimika; te usmena književnost svih vrsta; (2) folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; (3) tradicijska umijeća i obrti.

¹¹⁶ Antolović, *op. cit.* (bilj. 11), str. 242.

¹¹⁷ „Heritage is important not because of what it is ‘in itself’, but because it embraces goods that are important to individual well-being.“; Gillman, *op. cit.* (bilj. 8), str. 198.

¹¹⁸ O zajedničkoj baštini čovječanstva u pravu mora i svemirskom pravu v. Šošić, T. M., „The Common Heritage of Mankind and the Protection of the Underwater Cultural Heritage“, u: Vukas, Šošić, *op. cit.* (bilj. 102), str. 320. *et seq.*; te ondje navedenu literaturu.

¹¹⁹ Začetke koncepta kulturne baštine čovječanstva nalazimo u idejama francuskog arheologa, filozofa i poznavatelja umjetnosti Quatremèrea de Quincyja s kraja 18. st., koje je, suprotstavljajući se pljački

razvoj može pratiti u različitim pravnim instrumentima UNESCO-a u kojima se, izravno ili neizravno, upućuje na zajedničku baštinu čovječanstva odnosno kulturnu baštinu čovječanstva.¹²⁰

Pritom su rijetki instrumenti koji doslovce koriste sintagmu „zajednička baština čovječanstva“ (engl. *common heritage of mankind*; franc. *patrimoine commun de l'humanité*).¹²¹ S druge strane se u nizu pravnih instrumenata rabi zajedničkoj baštini čovječanstva srodni pojam „kulturna baština čovječanstva“ (engl. *cultural heritage of mankind*; franc. *patrimoine culturel de l'humanité*).¹²² Naposljetku imamo pravne instrumente UNESCO-a u kojima se izričito ne spominju ni „zajednička baština čovječanstva“ ni „kulturna baština čovječanstva“, ali se koriste formulacije koje odražavaju određene aspekte toga koncepta.¹²³ Istina, većina tih dokumenata, koji se u manjoj ili većoj mjeri referiraju na koncept zajedničke baštine čovječanstva odnosno kulturne baštine čovječanstva, zapravo nije obvezujuće prirode. Međutim, i kao *soft law* ti akti nesumnjivo proizvode određene pravne posljedice, utječući prije svega na kristalizaciju običajnopravnih pravila, te ih se nipošto ne može smatrati irelevantnima. K tome se većina referenci ne nalazi u operativnim dijelovima pravnih instrumenata nego su sadržani u njihovim preambulama. No, ne može se tvrditi da su iz tog razloga ti navodi beznačajni ili da su bez ikakvog pravnog učinka. Naprotiv, preambula, tj. uvod,

talijanskih umjetnina i njihovom odnošenju u Francusku, formulirao u znamenitim pismima upućenim generalu Mirandi; o tome v.: Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 14, 167. *et seq.*, 337. *et seq.*; Šošić, *op. cit.* (bilj. 118), str. 332; Forrest, C. J. S., „Cultural Heritage as the Common Heritage of Humankind: A Critical Re-evaluation“, *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, sv. 40, 2007., str. 127; Scovazzi, T., „La notion de patrimoine culturel de l'humanité dans les instruments internationaux“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 19. *et seq.*; *idem*, „Diviser c'est détruire: Ethical Principles and Legal Rules in the Field of Return of Cultural Property“, *Rivista di diritto internazionale*, sv. 94, 2011, str. 344. *et seq.*

¹²⁰ Tekstovi izvornika UNESCO-ovih pravnih instrumenata koje u nastavku navodimo dostupni su u bazi podataka *Legal Instruments* na mrežnim stranicama UNESCO-a pod: <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12024&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html> (31. 7. 2014.).

¹²¹ Vidi: Preporuka glede zaštite pokretnih kulturnih dobara iz 1978., al. 5. preambule; Opća deklaracija UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti iz 2001., čl. 1.; Konvencija o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja iz 2005., al. 2. preambule.

¹²² Vidi: Preporuka glede očuvanja kulturnih dobara ugroženih javnim i privatnim radovima iz 1968., al. 8. preambule; Preporuka glede međunarodne razmjene kulturnih dobara iz 1976., al. 2. preambule, čl. 2. Konceptija kulturne baštine čovječanstva ugrađena je nadalje u već poznatu nam Konvenciju o zaštiti podvodne kulturne baštine iz 2001., al. 1. preambule; poblizje v. Šošić, *op. cit.* (bilj. 118), str. 345. *et seq.* Osim toga, također ranije spominjana, Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. promiče ideju o nematerijalnoj kulturnoj baštini čovječanstva te uspostavlja odgovarajuće mehanizme njezine zaštite; v. Forrest, *op. cit.* (bilj. 1), str. 373. *et seq.*

¹²³ Vidi: Preporuka glede međunarodnih načela primjenjivih na arheološka iskopavanja iz 1956.; Preporuka glede zaštite kulturne i prirodne baštine na nacionalnoj razini iz 1972., al. 3. i 5. preambule; Preporuka glede zaštite povijesnih cjelina i njihove uloge u suvremenom životu iz 1976., al. 3. preambule. Ovdje spada i važna Deklaracija UNESCO-a glede namjernog uništavanja kulturne baštine iz 2003., koja, osim što se u vezi s kulturnom baštinom čovječanstva poziva na preambulu Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (v. *infra*, odmah nastavno u našem izlaganju), u člancima 6. i 7. govori o „kulturnoj baštini od velike važnosti za čovječanstvo“; poblizje o toj deklaraciji v. primjerice: Bandeira Galindo, G. R., „The UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage“, u: Nafziger, Scovazzi, *op. cit.* (bilj. 5), str. 399-453; Lenzerini, F., „The UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage: One Step Forward and Two Steps Back“, *IJIL*, sv. 13, 2003., str. 131-145.

koji je, kako i sam naziv kaže, smješten na samom početku kakvog normativnog teksta, obrazlaže polazišta za rješenja sadržana u operativnom dijelu pravnog instrumenta koji je onda nužno protkan programatskim tvrdnjama iznesenima u preambuli.¹²⁴

Među UNESCO-ovim pravnim instrumentima, Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954.¹²⁵ te Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972.¹²⁶ osobito su važne za afirmaciju i razvoj koncepta kulturne baštine čovječanstva, pa ćemo se u tom kontekstu na njih posebno i osvrnuti.

Već smo spomenuli da je u Haškoj konvenciji iz 1954. uloženi veliki trud radi nadilaženja uskih nacionalnih pogleda na zaštitu kulturne baštine. Prvi je put je u obvezujućem međunarodnom ugovoru izražena ideja da kulturna baština nije vezana isključivo uz kakav nacionalni identitet nego, naprotiv, ima univerzalnu vrijednost te je od važnosti za čovječanstvo kao cjelinu.¹²⁷ U tom se pogledu u preambuli Konvencije iznosi uvjerenje da „štete nanesene kulturnim dobrima, bez obzira na to kojemu narodu pripadala, predstavljaju štetu kulturnoj baštini čitavoga čovječanstva jer svaki narod daje svoj doprinos svjetskoj kulturi“ (al. 2.), te se nadalje utvrđuje da je „očuvanje kulturne baštine od velike važnosti za sve narode svijeta i da je važno toj baštini osigurati međunarodnu zaštitu“ (al. 3.). Iz tih dviju formulacija zapravo izvire obveza država da zaštite i očuvaju kulturna dobra u interesu čovječanstva kao cjeline.¹²⁸

Te dvije programatske tvrdnje iz preambule Haške konvencije u operativnom dijelu nalaze svoj najočitiiji izričaj u čl. 1., t. a., tj. u samoj definiciji kulturnih dobara, a zatim i u čl. 7., st. 1., premda to ne znači da se koncept kulturne baštine čovječanstva ne daje također iščitati iz nekih drugih konvencijskih odredaba.¹²⁹ Već smo ranije objasnili da konvencijska definicija kulturnih dobara u svome općenitom određenju govori o dobrima koja su od velike važnosti za kulturnu baštinu naroda (čl. 1., t. a.),¹³⁰ iz čega proistječe da Konvencija kulturnoj baštini pridaje univerzalnu vrijednost, ne promatrajući je isključivo kao dio nacionalne baštine pojedine države. Slična formulacija sadržana je u čl. 7., st. 1. (*in fine*), gdje države članice Konvencije preuzimaju obvezu da će još u vrijeme mira „kod pripadnika svojih oružanih snaga poticati duh poštovanja kulture i kulturnih dobara svih naroda“, no treba priznati da na tom mjestu nije toliko naglašena univerzalnost

¹²⁴ Usp. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 253. U vezi s tim treba se prisjetiti i pravila o tumačenju međunarodnih ugovora koja su kodificirana u Bečkoj konvenciji o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. Naime, prema čl. 31., st. 2. Bečke konvencije iz 1969., preambula i prilozima su dio teksta ugovora, te čine njegov kontekst. Stoga se preambula, mada sama po sebi neobvezujuća, nipošto ne smije zanemariti prilikom tumačenja ugovornih klauzula.

¹²⁵ V. *supra*, pod 3., bilj. 60.

¹²⁶ V. *supra*, pod 3., bilj. 77.

¹²⁷ Usp. Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 129; Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 200; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 131; Scovazzi, „La notion...“, *op. cit.* (bilj. 119), str. 20, 36.

¹²⁸ Pallas, *loc. cit.*

¹²⁹ Poblize v. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 208. *et seq.*

¹³⁰ V. *supra*, pod 3., uz bilj. 62-70.

kulturnih dobara te je veza s konceptom kulture baštine čovječanstva manje izravna.¹³¹ Ukupno gledajući, Haška konvencija iz 1954. doduše nije postavila koherentnu i do kraja definiranu pravnu koncepciju kulturne baštine čovječanstva, no nesumnjivo je bitno utjecala na to da se načelo zajedničke baštine čovječanstva na području zaštite kulturnih dobara dalje razvije, te je taj koncept ugrađen i u druge UNESCO-ove konvencije, osobito u Konvenciju o svjetskoj baštini iz 1972. godine.¹³²

Prema tome, polazeći od ideja iskazanih u Konvenciji za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, preambula Konvencije o svjetskoj baštini utvrđuje da propadanje ili iščeznuće kakvog dobra kulturne ili prirodne baštine predstavlja kobno osiromašenje baštine svih naroda svijeta (al. 2.), te izražava uvjerenje da su neka dobra kulturne i prirodne baštine od iznimnog interesa te ih stoga treba zaštititi kao sastavni dio svjetske baštine cjelokupnog čovječanstva (al. 6.). Ti navodi iz preambule, dakle, nedvojbeno potvrđuju postojanje kulturne baštine čovječanstva. Međutim, u operativnom se dijelu Konvencije pojavljuju ponešto drukčiji izrazi, naime upućivanje na „čovječanstvo“ se ne ponavlja te se rabe neosobni, objektivizirani termini, poput „svjetska baština“, „svjetska kulturna baština“ ili „kulturna baština iznimne univerzalne vrijednosti“.¹³³

Vrlo je značajna odredba čl. 6., st. 1. Konvencije o svjetskoj baštini, utvrđujući da kulturna baština, koja u smislu čl. 1. ima iznimnu univerzalnu vrijednost,¹³⁴ predstavlja svjetsku baštinu, te je dužnost međunarodne zajednice kao cjeline da surađuje radi njezine zaštite. Taj se pasus smatra artikulacijom načela zajedničke baštine čovječanstva na području zaštite kulturnih dobara.¹³⁵ Stoga se čl. 6., st. 1. Konvencije o svjetskoj baštini stavlja u korelaciju s odredbom čl. 136. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora, koja Zonu međunarodnog podmorja i njezina prirodna bogatstva proglašava zajedničkom baštinom čovječanstva,¹³⁶ te također s odredbom čl. 11., st. 1. Sporazuma koji uređuje aktivnosti država na Mjesecu i drugim nebeskim tijelima (tzv. Ugovor o Mjesecu),¹³⁷ koja to isto čini u odnosu na Mjesec i njegova prirodna bogatstva,¹³⁸ mada se u skladu sa st. 5. istog članka

¹³¹ Usp. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 207. *et seq.*

¹³² Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 129.

¹³³ Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 278.

¹³⁴ O definiciji kulturne baštine prema Konvenciji UNESCO-a iz 1972., v. *supra*, pod 3., uz bilj. 78-82.

¹³⁵ Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 279, 285; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 131; Kiss, A.-C., „La notion de patrimoine commun de l’humanité“, *RdC*, sv. 175, 1982. (II), str. 171.

¹³⁶ Čl. 136. Konvencije o pravu mora glasi: „Zona i njezina bogatstva su zajednička baština čovječanstva.“

¹³⁷ Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 279, 333.

¹³⁸ Čl. 11., st. 1. Ugovora o Mjesecu glasi: „Mjesec i njegova prirodna bogatstva su zajednička baština čovječanstva, koja nalazi svoj izraz u odredbama ovoga Sporazuma, osobito u stavku 5. ovoga članka.“; citirano prema neslužbenom prijevodu koji je u izvacima objavljen u: Lapaš, D., Šošić, T. M. (ur.), *Međunarodno javno pravo – izbor dokumenata*, Zagreb, 2005., str. 315.

Ugovora o Mjesecu primjena zajedničke baštine čovječanstva zapravo odgađa do trenutka kada iskorištavanje prirodnih bogatstava Mjeseca bude moguće.¹³⁹

Međutim, zbog prirode i smještaja osobito nepokretnih, ali također i pokretnih kulturnih dobara, koncept zajedničke baštine čovječanstva, u obliku u kojem je priznat i razrađen za Zonu međunarodnog podmorja te, u manjoj mjeri, za Mjesec, nije moguće preslikati na kulturnu baštinu iznimne univerzalne vrijednosti.¹⁴⁰ Naime, to što je neki objekt određen kao svjetska kulturna baština ne izuzima ga iz suverenosti dotične države i ne dira u vlasnička prava uređena nacionalnim zakonodavstvom. Drugim riječima, glede svjetske kulturne baštine ne može vrijediti zabrana prisvajanja koja je inače bitan sastavni element režima zajedničke baštine čovječanstva na području prava mora i svemirskoga prava.¹⁴¹ U literaturi se iz toga razloga iznosi zanimljiv prijedlog prema kojem bi na području zaštite kulturne baštine čovječanstva zabranu prisvajanja valjalo zamijeniti načelom da korištenje kulturnog dobra ne smije biti isključivo (engl. *principle of non-exclusive use*).¹⁴² To se čini prihvatljivim budući da se takav pristup daje uskladiti s Konvencijom o svjetskoj baštini. Naime, prema Konvenciji je zaštita i očuvanje svjetske kulturne baštine interes cjelokupnog čovječanstva, pa države ne smiju dopustiti aktivno uništavanje ili pasivno propadanje kulturne baštine od iznimne univerzalne vrijednosti. Dakle, zaštita kulturne baštine ne spada više među striktno „unutrašnje poslove“ država,¹⁴³ te ni njezino korištenje ne može biti isključivo.

Kada je u pitanju međunarodni mehanizam upravljanja, što je pogotovo glede prirodnih bogatstava Zone međunarodnog podmorja također važan element režima zajedničke baštine čovječanstva, nudi nam se Odbor za svjetsku baštinu kao tijelo koje bi moglo preuzeti ulogu međunarodne administracije u odnosu na kulturnu baštinu čovječanstva. Međutim, ovlasti Odbora za svjetsku baštinu prema Konvenciji UNESCO-a iz 1972. nisu usporedive s ovlastima koje ima Međunarodna vlast za morsko dno glede mineralnih bogatstava dubokog podmorja u skladu s XI. dijelom Konvencije o pravu mora. Budući da svjetska kulturna baština ipak u pravilu potpada pod suverenost država, čini se najuvjerljivijim na kulturnu baštinu čovječanstva primijeniti koncept skrbništva.¹⁴⁴ Drugim riječima, država na čijem

¹³⁹ Prva rečenica čl. 11., st. 5., naime, glasi: „Države stranke ovoga Sporazuma obvezuju se da će uspostaviti međunarodni poredak, uključujući odgovarajuće postupke, za uređenje iskorištavanja prirodnih bogatstava Mjeseca, kada takvo iskorištavanje bude moguće u bližoj budućnosti.“; *ibid.*, str. 315. *et seq.*

¹⁴⁰ Usp. Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 133.

¹⁴¹ Usp. *ibid.*, str. 133. *et seq.* Kiss stoga pravi razliku između zajedničke baštine čovječanstva *par nature*, tj. one koja to jest po svojoj prirodi i koja se ne smije prisvojiti, i zajedničke baštine čovječanstva *par affectation*, tj. one koja to jest po svojoj namjeni i koja ne isključuje suverenost država, a obuhvaća kulturnu baštinu; Kiss, *op. cit.* (bilj. 135), str. 225. *et seq.*

¹⁴² Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 144. *et seq.* V. u tom pogledu i inovativni pristup K. Baslara koji se u svome djelu zalaže za promjenu postojeće koncepcije zajedničke baštine čovječanstva; Baslar, K., *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, The Hague, 1998., str. 85. *et seq.*

¹⁴³ Usp. Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 134.

¹⁴⁴ Poblize o primjeni koncepta skrbništva na području zaštite kulturne baštine v. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 353. *et seq.* Forrest, pak, drži da teorija skrbništva predstavlja samu srž koncepta zajedničke baštine čovječanstva; Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 143. V. također Kiss, *op. cit.* (bilj. 135), str. 171, 229. *et seq.*

se području nalazi kakvo kulturno dobro koje ima univerzalnu vrijednost, glede takve baštine nastupa kao skrbnik u ime cjelokupnog čovječanstva te je njezina dužnost da djeluje u interesu i na dobrobit čovječanstva, tj. da zaštiti i očuva to dobro koje pripada kulturnoj baštini čovječanstva.

Premda kulturna dobra nedvojbeno imaju određenu ekonomsku odnosno komercijalnu vrijednost,¹⁴⁵ evidentno je da glede kulturne baštine čovječanstva ne može biti govora o pravičnoj raspodjeli ekonomske koristi, što osobito na području prava mora proistječe iz primjene režima zajedničke baštine čovječanstva na iskorištavanje mineralnih bogatstava Zone. Zapravo se, povezano s kulturnom baštinom, puno važnijim čini pitanje raspodjele često golemih financijskih troškova izazvanih provođenjem potrebnih zaštitnih i konzervatorskih mjera.¹⁴⁶ Važan korak u tom smjeru učinjen je u Konvenciji o svjetskoj baštini osnivanjem posebnog Fonda za svjetsku baštinu.¹⁴⁷

Nadalje treba uočiti da ideja o postojanju svjetske kulturne baštine, dakako, podrazumijeva da se ta baština štiti i čuva radi prenošenja budućim naraštajima. To izričito proizlazi iz čl. 4. Konvencije o svjetskoj baštini koji propisuje da su države strane dužne osigurati identifikaciju, zaštitu, konzervaciju i prezentaciju svjetske kulturne baštine te njezino prenošenje budućim generacijama.¹⁴⁸

Što se tiče odnosa kulturne baštine čovječanstva s nacionalnom kulturnom baštinom, u doktrini je, s jedne strane, prisutno shvaćanje da kulturna baština čovječanstva nije ništa drugo doli zbroj nacionalnih kulturnih baština,¹⁴⁹ tj. da kulturna baština čovječanstva nema zasebnu kvalitetu,¹⁵⁰ dok, prema suprotnom stajalištu, postoji kvalitativna razlika između tih dviju kategorija.¹⁵¹ U tom pogledu držimo očitim da se kulturnim dobrima koja u skladu s Konvencijom UNESCO-a iz 1972. tvore svjetsku kulturnu baštinu, iznimna univerzalna vrijednost pripisuje upravo iz razloga što njihovo značenje nadilazi uske nacionalne okvire. Radi se o kulturnim dobrima koja se nekim od svojih aspekata tiču identiteta ne samo jednog naroda nego šire ljudske zajednice, a u krajnjoj liniji i čovječanstva kao cjeline. U tom smislu nije uvjerljivo gledište da je kulturna baština čovječanstva puki zbroj nacionalnih kulturnih baština; taj koncept podcrtava dodatnu, uvjetno rečeno, transnacionalnu kvalitetu kulturnih dobara o kojima je riječ.¹⁵²

¹⁴⁵ V. *supra*, pod 2.

¹⁴⁶ Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 145. *et seq.* Baslar u svojoj novoj koncepciji zajedničke baštine čovječanstva predlaže da se poimanje raspodjele koristi proširi na način da obuhvati i raspodjelu tereta; Baslar, *op. cit.* (bilj. 142), str. 96. *et seq.* Usp. također Scovazzi, „La notion...“, *op. cit.* (bilj. 119), str. 5. *et seq.*

¹⁴⁷ Poblize v. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 314. *et seq.*

¹⁴⁸ Poblize v. *ibid.*, str. 387. *et seq.*

¹⁴⁹ Pošto je izložila argumente i jedne i druge strane, Pallas se ipak priklanja tzv. „teoriji zbroja“ (njem. *Summentheorie*); Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 127. *et seq.*

¹⁵⁰ Strati, *op. cit.* (bilj. 157), str. 860.

¹⁵¹ Forrest, *op. cit.* (bilj. 119), str. 139. O tom pitanju, ali, čini se, bez zauzimanja jasnog stajališta, također raspravlja, Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 383. *et seq.*

¹⁵² Slično i P. Lazrus, naglašavajući važnu ulogu arheološke struke u podizanju svijesti o zajedničkoj kulturnoj baštini čovječanstva i potrebi transgraničnih, zajedničkih napora u njezinoj zaštiti; Lazrus,

Možemo na kraju utvrditi da se pod utjecajem načela zajedničke baštine čovječanstva u međunarodnom pravu razvio i zasebni koncept kulturne baštine čovječanstva. No, ostaje dojam da je sadržaj tog koncepta, pogotovo izvan okvira Konvencije o svjetskoj baštini, slabije definiran od zajedničke baštine čovječanstva u pravu mora i svemirskom pravu. Zapravo su nejasne konkretne pravne posljedice prihvaćanja kulturne baštine čovječanstva kao pravne koncepcije. Na razini općega međunarodnog prava možemo, dakle, prije govoriti o pravnom načelu nego o izgrađenom pravnom institutu ili režimu. Stoga će se konkretne obveze koje proizlaze iz koncepta kulturne baštine čovječanstva i dalje morati precizirati u odgovarajućim međunarodnim ugovorima.¹⁵³ No, samo je postojanje kulturne baštine čovječanstva neosporno, te sve države bez sumnje podliježu općenitoj dužnosti zaštite i očuvanja te baštine u zajedničkom interesu i na dobrobit čovječanstva.¹⁵⁴ Drugim riječima, iza koncepta kulturne baštine čovječanstva krije se više od puke moralne obveze. Postoje i očite pravne implikacije.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Vidjeli smo, dakle, da ne postoji jedinstvena pravna definicija kulturne baštine. Kada bi utvrđivanje takve definicije u datom trenutku i bilo zamislivo, ona ne bi bila svrsishodna. Naime, svaka suviše precizna definicija kulturne baštine rezultirala bi svojevrsnom rigidnošću i zapravo bi imala negativan učinak, budući da su shvaćanja o manifestacijama ljudske kulture vrijednima zaštite i očuvanja promjenjiva i podložna dinamičnim društvenim procesima. Drugim riječima, širina pojma kulturne baštine zapravo omogućava potrebnu mjeru fleksibilnosti i prilagodbu specifičnostima zaštite pojedinih vidova kulturne baštine. Stoga je opravdano da se na području međunarodnopravne zaštite kulturne baštine definicije predmeta zaštite u mnogostranim međunarodnim ugovorima, koji se usvajaju prije svega pod okriljem UNESCO-a, utvrđuju u skladu s predmetom i svrhom pojedinih ugovora.

Ipak, kao što smo mogli uočiti, postoje elementi pojma kulturne baštine koji su prisutni u svim posebnim konvencijskim definicijama koje smo razmatrali u radu, pa nedvojbeno čine sadržaj suvremenog shvaćanja kulturne baštine, odražavajući ujedno vrijednosti zaštićene normama međunarodnog prava. U tom smislu možemo istaknuti određenu nematerijalnu, duhovnu komponentu pojma kulturne baštine u vidu, primjerice, koncepta značajnosti, iznimne univerzalne vrijednosti ili nacionalne baštine. S time povezano, kulturna baština čini važan aspekt identiteta užih i širih ljudskih zajednica, pa i cijelog čovječanstva, ali također bitno utječe na identitet svakog pojedinca. Pojmu kulturne baštine nadalje je imanentna ideja skrbništva, što znači da kulturna dobra koja smo naslijedili

P. K., „Supporting and Promoting the Idea of a Shared Cultural Patrimony“, u: Brodie, N., i dr. (ur.), *Archaeology, Cultural Heritage, and the Antiquities Trade*, Gainesville, 2006., str. 270-283.

¹⁵³ Usp. Genius-Devime, *op. cit.* (bilj. 12), str. 334; Pallas, *op. cit.* (bilj. 7), str. 132.

¹⁵⁴ Usp. Kiss, *op. cit.* (bilj. 135), str. 231.

od ranijih ljudskih naraštaja treba zaštititi i očuvati ne samo na korist trenutno živućeg ljudskog roda nego također na dobrobit budućih generacija.

Jasno je stoga da pitanje zaštite i očuvanja kulturne baštine danas prelazi okvire pojedinih država. Mnoga kulturna dobra nedvojbeno ne čine samo dio neke nacionalne baštine nego su značajna za cjelokupno čovječanstvo. Postojanje kulturne baštine čovječanstva jest, dakle, neosporno, a to onda nužno rezultira općenitom dužnošću država da zaštite i očuvaju takvu baštinu u zajedničkom interesu i na dobrobit čovječanstva te da surađuju u tu svrhu.

THE CONCEPT OF CULTURAL HERITAGE – AN INTERNATIONAL LAW PERSPECTIVE

In international legal doctrine the lack of a uniform legal definition of cultural heritage, a term widely in use in the field of international cultural property protection over the past decades, has been observed. It is the aim of the present paper to shed light on the content and scope of the cultural heritage concept primarily from the perspective of public international law. In that respect, first, the concept's development is explained, and thereafter the definitions, *i.e.* methods of determining the objects of protection, in the relevant conventions of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) are analysed. A special section is devoted to the ever more significant concept of the cultural heritage of mankind.

Key words: *cultural heritage, cultural property, cultural heritage of mankind, public international law, UNESCO*